

VERITATIS IMAGO

TUDOMÁNYOS, MUZEOLÓGIAI, KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

Megjelenik online

www.veritatisimago.hu

2020/4.

VERITATIS IMAGO

TUDOMÁNYOS, MUZEOLÓGIAI, KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

Megjelenik online, negyedévente

2020/4.

www.veritatisimago.hu

Főszerkesztő

Dr. Fodor Ferenc

Szerkesztőbizottsági elnök

Dr. Nagy Imre

Vezető szerkesztő

Medgyesi Konstantin

Szerkesztőségvezető

Hegedűs Anita

Tematikus szerkesztők

Bíró-Balogh Tamás

Forgó Géza

Mód László

Nátyi Róbert

Pópity Dániel

Tóth Benedek

Tóth István

Varga András

Varga Sándor

Vukov Anikó Veronika

Technikai szerkesztő

Czukur Péter

A tanulmányok lektorai

Brutyó Mária

Medgyesi Konstantin

Szabó Tamás

Logóterv

Magyar Milán

Szerkesztőség

Móra Ferenc Múzeum

Szeged, Roosevelttér 1-3.

E-mail cím: info@veritatisimago.hu

Telefonszám: +36 62 549 040

Kiadja

Móra Ferenc Múzeum (Szeged, Roosevelttér 1-3.)

Felelős kiadó

Fogas Ottó igazgató

TARTALOMJEGYZÉK

TÖRTÉNETTUDOMÁNY

SÓLYOM PÉTER : „Szeged szebb lesz, mint volt” – Adalékok a Vágó-féle árvízkép keletkezéstörténetéhez.	1
--	---

RESTAURÁLÁS

FAZEKAS GYÖNGYI : Szeged-Tápe, Szent Mihály templom – A középkori szentély falképeinek restaurálása	27
---	----

TISZAI REBEKA : Restaurálás és digitalizáció. A restaurátorok által végezhető festékréteg-vizsgálatok	48
---	----

RECENZIO

BAKOS ANDRÁS : Ki volt a város csöndes, „nem sokba kerülő cselédje”? Így lett Szegedből optimista város.	59
---	----

„Szeged szebb lesz, mint volt” – Adalékok a Vágó-féle árvízkép keletkezéstörténetéhez

Sólyom Péter *

* Móra Ferenc Múzeum

Kulcsszavak

árvíz
Szeged
millennium

flood
Szeged
millennium

Absztrakt

A közeledő millennium országos ünneplése alkalmából Szeged város tanácsa a város történetében legnagyobb jelentőségű esemény megörökítését tűzte ki célul egy történelmi kép formájában. Amikor 1879. március 17-én I. Ferenc József király a romokban heverő Szeged hullám-sírja felett megjelent, azt az örökké emlékezetes nyilatkozatot tette, mely szerint „Szeged szebb lesz, mint volt”. A kor jeles festői közül pályamunkája révén Vágó Pált kérték fel a monumentális kép megfestésére, aki ezáltal a 19. század végi Szeged egyik meghatározó alakjává vált. Bő fél évig volt lakója a városnak. Jelen tanulmány az árvízkép keletkezéstörténetéhez nyújt adalékokat levéltári iratok, korabeli újságcikkek révén, ezáltal felidézve az ekkor már megújult, forgatagos, igazán nagyvárosias Szeged képét.

1902. május 11-én a szegedi Kultúrpalotában összegyűltek a város képviselői, hogy ünnepélyes keretek között átvegyék Vágó Páltól a millenniumra megrendelt, Szeged történetének legtragikusabb eseményét megörökítő festményét. Az eseményen maga a festő is felszólalt.

„Nagyságos polgármester ur!

Nekem jutott osztályrészül az a kitüntetés, hogy Szeged város millenáris képét megfessek. Osztályrészül jutott pedig, mert az arra kiírt pályázaton, Szeged város küldöttsége egyhangulag mellettem foglalt állást.

Most megragadom az alkalmat, hogy ezért a szegedieknek köszönetet mondjak mint egyikéért azon száz meg ezer kedvességnek és irántam tanúsított jóságoknak, melyekkel engemet évek hosszú során elhalmoztak, magukhoz láncoltak. A pályázat napjától az én életem egy folytonos köszöneti hála volt, nem szóval, hanem tettel, kitartó munkával, kötelességtudással és igaz szeretettel, amelylyel a feladatnak éltem.

Ma a feladattal készen vagyok, mély meghatottsággal és örömmel hozom ezt önöknek tudomására és emelkedett lélekkel állok itt e pillanatban, mikor munkámat Szeged városának átadandó vagyok.

Engedjék meg Önök, kik munkámnak lelket szivet, nekem, a szerzőnek jóindulatot hoztak ide, engedjék meg nekem a hitet, hogy Szeged városának kedves emlékei gyűjteményének örök becsű emlékét alkottam, engedjék meg nekem, hogy a napszámossal örüljek, ki büszkén tekint az ország házára, amelyre ő is hordta a követ, engedjék meg a hitet, hogy e szerény munkámmal a nemzet vagyonát gyarapítottam.

A legutolsó munkás is hozzájárul e nemzet vagyonához, ha kötelességét hiven teljesíti, én is a jó

munkás kötelességtudásával akarom szolgálni a nemzet becsületét; hagyjátok meg nekem a hitet, hogy ezt cselekedtem akkor is, mikor lassan, de vasszorgalommal dolgoztam Szeged város millenáris képén, mikor az volt a törekvésem, hogy az méltó legyen Szegedhez, annak jövőjéhez, lakosságának nyílt, összeférő, tősgyökeres magyar jelleméhez, s mindazon nagy vonásaihoz, amelyek e várost ma is az ország nemzeti fővárosává kvalifikálják. Azt akartam, hogy munkámban ha nem a nagy művész, de a lelkes magyar művész szíve beszéljen.

Itt áll a vászon, amelynek évekig rabja voltam, amely engemet egy édes rabláncként fűzött a városhoz, most pedig, mikor annak átadása elbocsátásomat jelenti Szeged város szolgálatából, mély meghatottsággal veszek tőle bucsut, mintha lelkemnek egy darabja szakadt volna el tőlem” (Szegedi Híradó 1902c: 2-3).

Ahhoz, hogy megértsük Vágó Pál különösen erős vonzalmát Szegedhez, tekerjük vissza az idő kerekét 1879 márciusára. Így emlékezett vissza maga a művész a szegedi Dugonics Társaság egyik felolvasó ülésén a Szegedet ért nagy katasztrófára:

„[...] «1879. év márcziusában München városában éltem. A müncheni művész-akadémián akkor mind az öt világrész ifjúsága képviselve volt, tanuja voltam annak az érdeklődésnek, a melyhez hasonlót még a világ nem látott. Reggeltől estig vártuk a híreket, reggeltől estig ostromoltak külföldi pálya-társaink aggódó kérdéseikkel, vagy legtöbb esetben ők hozták a híreket, ők értesültek előbb. 1879 márczius 12-ike Szeged pusztulásának a napja, 1879 márczius 12-én lettem én Szeged városának eljegyezve, ettől a naptól az én kegyeletem ehhez a városhoz van lánczolva [...]» (Vasárnapi Újság 1902a: 4).

Az árvíz elmúlt, a várost újjáépítették – szebb lett, mint volt, de a lélekben komoly nyomot hagyott. Olyannyira elevenen élt a szegediek lelkében, hogy amikor a közeledő millennium országos ünneplése alkalmából a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter, Eötvös Lóránd megbízásokat adott ki a honfoglalás óta lezajlott történelmi múltunknak egy lehetőleg teljes képét adni, a szegedi tanács 1894. december 21-i tanácsülésén az alábbi határozatot hozta.

„Nagyméltóságú Vallás és Közoktatásügyi m. kir. miniszter Úr!

Vonatkozással Nagyméltóságod részéről városunk főispánjához intézett f. évi 31885 sz. a. kelt leiratára van szerencsénk tisztelettel jelenteni, miszerint a millennium alkalmára Szeged város által festetendő történelmi kép kérdését tárgyalás alá vevén a közgyűlés f. évi 298 sz. a. a kép tiszteletdíjára 20000 frt megszavazása mellett elhatározta, miszerint ez alkalomra Szeged város újabb életének és felvirágzásának, kezdő és ennek történetében fordulópontot képező azon nagy jelentőségű momentumot örökíti meg, midőn 1879 évi márczius hó 17 napján I. Ferencz József király Őfelsége Szeged város hullámsirja felett megjelenve azon örökké emlékezetes nyilatkozatot tette, hogy - „Szeged szebb lesz mint volt”- [...]” (MNL CSML SZL SZVT i. 35576 sz. 1884: o.n.).

A feladat megoldására elsőként a kor jeles festői közül Székely Bertalant, Ferraris Artúrt, Pataky Lászlót és Vágó Pált kérték fel zárt pályázat keretén belül. A pályamunkát egy 6 méter hosszú, 4 méter magas színvázlat elkészítésében határozták meg 1895. február 15-i határidővel. A nem nyertes pályázóknak 1000-1000 forint tiszteletdíjat állapítottak meg. Kikötötték, hogy a mű úgy készüljön el, hogy az 1896. évi Országos Kiállításra kiállítható legyen.

A Magyar Országos Képzőművészeti Tanács 1894. december 29-én ülést tartott a millenniumi megrendelések ügyében, melyen Dr. Lázár György helyettes polgármester a szegedi tanács megbízottjaként vett részt az albizottság tanácskozásában.

„[...] Ez alapon az albizottság Dr. Lázár György h. polgármester úrral folytatott kimerítő eszmecsere folyamán a következő egyhangú megállapodásra jutott:

Mindenekelőtt az albizottság első és legfőbb feladatának ismeri azt, hogy Szeged sz. kir. városnak valóban nagyszerű áldozatkészségével szemben már a szűkebb pályázat feltételeinek szövegezése feltétlenül biztosítsa a képnek úgy a megrendelésben rejlő szándék, valamint a művészi megoldás szempontjából minden jogosult várakozást kielégítő sikerét. Az összeg nagysága s a hálás és nagy jelentőségű feladat megköveteli azt, hogy e kép feltétlenül maradandó becsű művészi alkotás legyen. Ennek a szempontnak kell minden más tekintet felett érvényt szerezni. Az albizottság teljes megnyugvással fogadja Szeged sz. kir. város névszerinti kijelölését, mely szerint Ferraris Artúr lemondása következtében a következő három művész venne részt a pályázatban: Pataky László, Székely Bertalan és Vágó Pál, mert e művészek mindegyike általán elismert képességgel vállalhatná el a kép megfestését. - Minthogy azonban Székely Bertalan tanár mindeddig nem nyilatkozott, hogy vállalkoznék-e vagy nem s az idő rövideje miatt, esetleges lemondásának késleltető következményét elhárítani tanácsos volna, az albizottság, a hazai festő-művészek névsorának gondos áttekintése alapján a következő művészek kijelölését tartja czélszerűnek azért, hogy azok közül Szeged sz. kir. város tanácsa hármát, négyet nevezzen meg, kiket, lemondás esetén sorrend szerint felhívandóknak tart, hogy Patakyval és Vágóval harmadiknak versenyezzenek e nagyszabású feladat elnyeréséért. És pedig: Csók István, Ebner Lajos, Eisenhut Ferenc, Feszty Árpád, Ferenczy Károly, Grünvald Béla, Paczka Ferencz, Pap Henrik, Roskovics Ignác és Stetka Gyula; mind e művészeink a nagyobb szabású művészet terén is oly kiválóan érdemes alkotásokat hoztak létre, hogy Szeged sz. kir. város – bármelyikre esnék a végleges megbízás – a nagy mű sikeres létrehozására biztosan számíthat.

A pályázatban résztvevő három művész közül azoknak 1000-1000 frt. jutalmazásával, kik a megrendelésben részesülni nem fognak, a vall.- és közokt. miniszter úr Szeged sz. kir. város fényes áldozatkészségét méltán viszonzhatná s az albizottság a legmelegebben csatlakozott Szeged sz. kir. városnak ez iránti kérelméhez, - annál is inkább, mert Szeged sz. kir. város a 3 év alatt esedékes részletekben megszavazott 20,000 frt. időközi kamatait is a művészet javára szánta s e kamatok 1,300 frtot meghaladni nem fognak; de legalábbis az volna kívánatos, hogy a vall.- és közokt. miniszter úr ez időközi kamatokat 2000 frtra kiegyesítenyi kegyeskegyjék” (MNL CSML SZL SZVT i. 6948 sz. 1895: o.n.).

Végül a város Pataky Lászlót, Roskovics Ignácot és Vágó Pált kérte meg a pályázat benyújtására. Az első benyújtott tervek nem nyerték el a zsűri tetszését, ezért újabb vázlatok készítésére szólították fel a pályázókat.

„Tekintetes Tanács!

Becsés kívánságára van szerencsém értesíteni, hogy a város milleniumi festményének újabb vázlatai ügyében a m. orsz. képzőművészeti tanács által annak idején felszólított, s azóta már megsürgetett három művész mindegyike beküldötte írásbeli nyilatkozatát, melyeket másolatban ide mellékelten van szerencsém tisztelettel megküldeni.

Fogadja a Tekintetes Tanács kiváló tiszteletem nyilvánítását.

Budapesten, 1896. évi szeptember hó 10. én.

Pulszky Ferencz

elnök

/Dr Lippich Elekhez, mint a képzőművészeti tanács tagjához és jegyzőjéhez czimzett levél másolata./

Szíves tudomás végett ezennel értesítelek, miszerint elhatározott szándékom résztvenni a Szeged városa által kiírt pályázon. A mi szerény személyem részvételét a pályázatban illeti, én azt kérem, hogy azon esetben, ha ez időszert felettem feltornyosult bajok következtében a pályázatról mégis lemaradnék; a m. orsz. képzőművészeti Tanács befolyásával hasson oda, hogy a múlt pályázati feltételekben kikötött 1000 frtnyi kárpótlás Szeged városa által számomra utalványoztassék.

Budapest, 1896. aug. 29. én

Vágó Pál s. k.

/Másolat./

A magyar országos képzőművészeti tanács elnökségének.

Budapest.

Van szerencsém a magy. Orsz. képzőművészeti tanács tekintetets elnökségével tudatni, miszerint a Szeged szabad kir. város törvényhatósága által kívánt második vázlat elkészítésére magam kötelezem, illetve azt f. év november 30-ig a tanácsnak benyújtom. Alvincz 1896. augusztus 4.

tisztelettel:

Pataky László s. k.

/Másolat./

A Magyar országos képzőművészeti tanácsnak.

Budapesten.

Mielőtt aziránt nyilatkoznám részt veszek-e Szeged által 79 iki árvíz idejéből festendő kép újabb pályázatán, tisztelettel kérem az előbbi pályázon – általam teljesen betartott pályázati feltételek szerint – részvételemért jogosan megillető egyezer o. é. forint tiszteletdíjjamat megküldeni. -

Maradtam tisztelettel

Budapest, 1896. augusztus hó 1.

Roskovics Ignác s. k. festőművész” (MNL CSML SZL SZVT i. 27220 sz. 1896: o.n.).

A második pályázat benyújtási határideje 1896. december 1. volt. A képzőművészeti társaság december 9-én az alábbiakról értesíti Lázár György helyettes polgármestert.

„Nagyságos Polgármester Úr!

A kitűzött határidőre Pataky László, Roskovits Ignác és Vágó Pál festőművészek beküldötték a Szeged sz. kir. város milleniumi megrendelésének alapjául szolgáló festményvázlataikat, melyeknek tárgyalásával a m. orsz. képzőművészeti tanács, f. évi december 20.án délelőtti 10 órakor a városligeti új műcsarnokban tartandó ülésen kíván foglalkozni.

Erről a Nagyságos Polgármester urat a végből van szerencsém teljes tisztelettel értesíteni, hogy Szeged sz. kir. városának a Tanács ülésén való képviselöte iránt kellő időben intézkedhessék.

Budapesten, 1896. évi december hó 9.én

Kiváló tisztelettel,

az elnök helyett:

Dr. Lippich Elek

a tanács tagja és jegyzője” (MNL CSML SZL SZVT i. 36111 sz. / 1896: o.n.).

Az újonnan beadott három pályamunka közül valójában kettő marad versenyben, ugyanis Roskovics betegség miatt nem készít új vázlatot. A Szegedi Napló beszámolója szerint még így is nagyon nehéz lesz a választás:

„[...] A vázlatokról nagy magasztalással szólnak azok, akik látták. Csak beavatottak tekinthették meg eddig. A nyilvánosság elől el voltak zárva, hogy ezzel az esetleges befolyásoknak elejét vegye a zsüri. Szakemberek véleménye szerint a vázlatok egyformán kitűnőek, magasan fölötte állanak nemcsak művészi, de hűség tekintetében is az első vázlatoknak. És a választás a két kitűnő vázlat között annál nehezebb lesz, mivel a vázlatok alap-motivuma is egyező. Mintha a két művész összebeszélte volna, annyira egyöntetű a vázlatok alap gondolata, nemcsak a megválasztott színhely tekintetében, hanem az egész kép elrendezésében, a perspektívájában, a csoportokban” (Szegedi Napló 1896: 3).

Az 1896. december 20-án tartott képzőművészeti tanács ülési határozatáról az alábbi jegyzőkönyvi kivonat számol be:

„Jegyzőkönyvi kivonat

a m. orsz. képzőművészeti tanácsnak 1896. évi december hó 20-án a városligeti új műcsarnokban tartott üléséről.

Jelen lévők: Ráth György alelnök elnöklete alatt:

Dr. Szmrecsányi Miklós min. oszt. tanácsos, mint a ministerium kiküldöttje; Szalay Imre minist. tanácsos, m. nemz. muzeumi igazgató; Kammerer Ernő orsz. gy. képviselő, mint az orsz. képtár kormánybiztosa; Marczaly Henrik egyetemi tanár, továbbá a képzőművészeti tanács következő tagjai: Lotz Károly, Benczúr Gyula, Feszty Árpád, Stróbl Alajos, Gerlóczy Károly, Lechner Lajos, Spányi Béla, Pap Henrik, Bezerédi Gyula és Dr Lippich Elek ez utóbbi egyszersmind jegyző.

Szeged millenniumi megrendelésének tárgyalásán, a felsoroltakon kívül, Szeged sz. kir. város küldetésében megjelentek: Lázár György dr. helyettes polgármester, Ivánkovics János rozsnyói püspök, Reizner János könyvtár igazgató és Kovács János törvényhatósági bizottsági tagok.

5.) Elnök, a f. évi május hó 29. én tartott ülésnek Szeged sz. kir. város millenniumi megrendelése ügyében hozott határozatára hivatkozással jelenti, hogy a Vágó Pál és Pataky László festőművészek a tanács felhívását elfogadván, újabb vázlatokat mutattak be, a beküldésnek f. évi november hó 30. napjában kitűzött határidejét megtartva. Roskovics Ignác ezúttal is ama vázlatával pályázik, a megrendelésre, amely vázlat fölött a tanács május 29-i ülésén már nyilvánította véleményét.

Ivánkovics János rozsnyói megyés püspök úr, a saját és Szeged sz. kir. város kiküldötteinek nevében örömeinek ad kifejezést, hogy az újabban bemutatott két vázlat egyike, a Vágó Pál festőművésze, minden tekintetben oly elismerésre méltó feltételeit tartalmazza a kitűzött művészi feladat sikeres megoldásának, hogy megrendelés alapjául a maguk részéről megnyugvással fogadhatják el. Ha vannak részletei, melyek némi módosítást kívánnak, azok fölött a művészszel tárgyalni a városnak képezi feladatát. - A Vágó Pál festőművész teljesen sikerült vázlatát elfogadva, elismerőleg emlékszik meg a Pataky László vázlatáról is, mely ha egészben a Vágóé mellett nem is érvényesülhet, egyes részleteinek kiváló művészeti tulajdonságai miatt dicséretre érdemes.

A képzőművészeti tanács mindenben csatlakozik e véleményhez, s a Vágó Pál vázlatát elismeréssel fogadja el a megrendelés alapjául, hivatkozva arra, hogy a pályázati feltételek 6.) pontja értelmében a vázlat elfogadásával a megrendelési összegnek egy harmad része a művész javára esedékessé vált, a 8.) pont értelmében pedig a végleges megrendelés szerződésbe lesz foglalandó. Hivatkozik továbbá a feltételek 5.) pontjára, mely szerint az el nem fogadott vázlatok szerzői egyenkint 1000 forint díjban részesítendőek, s mind a három vázlat Szeged sz. kir. város tulajdonát képezi.

Ráth György s. k.

elnöklő alelnök

Dr Lippich Elek s. k.

a tanács tagja és jegyzője” (MNL CSML SZL SZVT i. 1463 sz. / 1897: o.n.).

Vágó Pál hosszabb időt tölt Szegeden az árvízi eseményeket tanulmányozva. Volt is mit vizsgálnia, hiszen Szeged nagy változáson ment keresztül a Nagyárvíz óta eltelt 15-16 évben. A Szegedi Napló az 1895-ben Szegedre látogató külföldi újságírók által nyújt képet a korabeli újjáépülő városról:

„[...] Röptében szemlélték ugyan a városunkat, de a nyugoti újságíró sokat látó, éles szeme bizonyára bepillantott belső életünkbe is és megilletődtek attól amit láttak és tapasztaltak, egy sirjából csodásán föltámadt ragyogó várost, melynek vége heorismussal vivta meg a maga élet-halál harczát az elemekkel s talpra állván, nem roskadt össze a fáradalmaktól, hanem aczélezott erővel halad előre a kultura ösvényein. [...]

Lázár György dr. helyettes polgármester, a Dugonics társaság elnöke és Pálffy Viktor városi szenátor fogadták a vendégeket a hatóság és a Dugonics társaság részéről, ez utóbbi testületileg jelent meg a Perronon s zajosan éljenezte a vendégeket, akik a szürkés, piszkos pályaházba lépven, nem gondolták, hogy néhány percz múlva egy nagy város tömör palotasorai tárulnak föl előttük. Annál nagyobb volt a meglepetésük. [...] (1-2. sz. kép)

A Boldogasszony-sugáruton, Gizella-téren, Iskola-utcán és Rudolf-téren át vonult a kocsisor a Tisza-szálló elé. A társaság néhány percz múlva a kávéházban találkozott össze. [...] kevéssel kilencz óra előtt a legvidámabb hangulatban gyalog követték vezetőiket a színházba.

[...]

Az idő rövidsége miatt néhány percz multán távozott a társaság s miután a színházat kívülről is megnézte, Lázár György dr. kalauzolása mellett átment a Stefániaparkba. Ember alig járt ott. Végigmentek a korzón. Megnézték a rakpartot, a Tiszát, a hajókat. Köröskörül csöndesség volt, csak a szél tépdeste a fákról az elsárgult leveleket. Megtekintették a romvárat is és pillanatokig elmerengtek a mult e maradványa és a modern élet zugásának nagy ellentétein.

[...]

Még egy pillantást vetettek az épülő kultur palotára, melynek falai már rövid idő multán tetőzet alá kerülnek s kocsikra ültek, amelyek a városi széképület elé vitték őket. A torony alatt, — országos vásár lévén, — főleg a földszinten nagy élénkség volt. Megnézték a dísztermet, a bizottsági teremben az árvízi képeket; betekintettek a főispáni szobába, majd csapatostul az ablakon át gyönyörködtek a Szécheny-tér keretének és belsejének színes, masszív képein. A király nevenapja lévén, a házokról nemzeti színű lobogókat lengetett a szél; a Szecheny-tér platanusai alatt, sürgő-forgó vásáros nép, közvetlen a széképület előtt kíváncsiak serege volt. Földicsérték a mi Szechenyi-terünket s a világ legszebb tereihöz hasonlították. — Gyönyörű! — kiáltották mindenféle nyugoti nyelven (3-4. sz. kép).

[...]

A székepületből féltíz órákor távozott a társaság s keresztül-kasul kocsikázott a városon. A kocsisor vágatva haladt végig a Takaréktár-utcán, Tisza Lajos-köruton, Szent-György-utcán át és a Budapesti sugárutra jött ki, honnan a kórház előtt elhaladva, lekanyarodott a Mars-térre, úgy hogy futtában a büntető törvényszéket, csillag-börtönt és a Mars-téri kaszárnyát is láthatták. Végig a nagy-köruton át a Boldogasszony-sugárutra vonult a kocsisor, innen a gimnáziumnál bekanyarodva a Tisza part irányában szaladt föl a közuti hidra. A kocsik az ujszegedi népligetnél megálltak. Itt kiszálltak a vendégek s gyalog mentek a már hervadó, de még szép ligetbe, mely a napfényes őszi időben buslakodó paradicsomhoz hasonlít” (Szegedi Napló 1895: 2-3).

Vágó Pál ebbe a forgatagos, megújult városba csöppent bele, hogy megidézzé a régi Szeged tragédiájának egy pillanatát. Itt gyűjtött emlékeket, melyek aztán hosszú időre lekötötték, hogy minél tökéletesebben adhassa azt vissza a szegedieknek örök emlékül, egy monumentális festmény formájában. 1897. február 9-én létrejött a szerződés¹ a város és Vágó Pál között, amely egyértelműen meghatározta a feltételeket a művész irányába, többek közt az elkészítés határidejét is: 1899. január első napjára. A festmény azonban nem készült el a kiszabott határidőre. Ennek egyik oka talán a művész lelkében keresendő. Aggályos lelkülettel akart megfelelni Szegednek, a nemzetnek és saját magának is. Az 1899. március 24-én kelt, a városi tanácsnak írt haladék iránti kérelme is erről tanúskodik:

„Tekintetes Tanács!

A Szeged város millenáris képére hirdetett szűkebb körű pályázaton örömmre nyertessé lévén a Szeged város Tanácsával kötött szerződésben köteleztem magamat arra, hogy a kívánt tárgyú és méretű képet 20000 frt. tiszteletdíjért olajba festem s azt a megállapított feltételek szerint 1898 ik évi december hó 31 ik napján Szeged városának átadom.

Ezennel tisztelettel bejelentem, hogy e szerződési határidő dolgában magamat elszámítottam.

A feladat nagysága és jelentősége, mely a magyar képzőművészet történetében párját ritkítja oly beható tanulmányokat s a témának oly intenzív megérlelését tette szükségessé, hogy a jelzett terminust csak akkor lett volna módomban betartani, ha magát a nagy feladatot az elsietettség veszélyének tettem volna ki. -

Azon magas szempontok, melyek a munka elvállalásánál reám nézve irányadók voltak, azon lelkesedés, mely annak megoldásánál keblemet hevítí, azon ambitio melylyel e párját ritkító feladatot megoldani akarom, mit valóságos életcélomúl tűzök ki, tiltották nekem azt, hogy a magasztos végcél sikerét időbeli tekinteteknek alárendeljem. -

Ezen szempontból melyet a tekintetes Tanács előtt egész őszintén feltártam a mű bevezésére a tekintetes Tanácstól 1900 ik évi márczius hó 30 ikáig haladékot kérek. -

Egyebekben kötelezem magamat arra, hogy a képet 1899 iki szeptember hó 1 ső napjára az egyszerű aláfestésnél jóval előhaladottabb kidolgozásban s rendkívüli alkalom adtán bemutatható állapotban Szegedre szállítom s azt a közmivelődési palota arra alkalmas termében az előző pontban megjelölt határnapig teljesen befejezem. -

Magamat s a magasztos ügyet a tekintetes Tanács jóindulatába ajánlva kérem bölcs határozatát. -

Hazafiúi üdvözlettel és kiváló tisztelettel

Budapesten 1899 márcz. 24 én. -

Vágó Pál” (MNL CSML SZL SZVT i. 13333 sz. 1899: o.n.).

Móra Ferenc 1902-ben megírt anekdotája is a művészeknek a tökéletességre való törekvését fejezi ki igen találóan:

„Egy szép nyári délután történt, mikor a mester Jászapátiban dolgozott nagy művének Szegeden készült vázlatán. Nagyon el volt merülve a munkában, s csak akkor vett észre négy-öt buksi gyereket a műteremben, mikor azok lábcuszoslással, köhögéssel és más ilyen közönségesen ismert expediensekkel adták jelenlétüket. Közönséges utcai gyerkőcök, mezítlábos kócoshajú parasztfiúk. Mert »Pali bácsihoz« szabad bejárata van a jászapáti gyerekeknek, akik teszik is tiszteletüket gyakran, nem annyira lobogó lelkesedésből a művészet, mint inkább forró szeretetből az árpacukor iránt, amivel a mosolygós képű bácsi sose szokott fösvénykedni. Azonban néha még a jász gyerekekben is lobot vet a művészszeretet tüze, mint ezúttal is. — No pajtások, mi jóért jöttetek? — Hát édesapám mindig emlegeti azt a vízképet vagy mit. Azt mondja, olyat ő még nem is álmodott. Azt szeretnénk megnézni. Megmutatja, bácsika? — adta elő a kérést a deputáció kétaraszto szónoka. — Nagyon szívesen, fiúk. Ehun van e, nézzétek! A művész azután úgy cselekedett, mint jónevű elődje, a néhai Apellész, mikor vargát fogott: félrevonult egy bolond nagy vászon mögé, onnan hallgatta a szakertő kritikát. — Ahun a király a! Nene, mekkora sarkantyúja van! Nézd, hogy villámlik ott a sarokban — locsogtak az apró kritikások nagy meglepődéssel. — Az ám — szólt egy csendes gyerek —, hanem az igazi víz nem olyan színű, mint a festett. — Hát nem ilyen a víz, öcskös? — Nem ám, Pali bácsi. Nem így csillog a víz fodra ... És Pali bácsi megcirógatta a kis embert, telerakta az inge derekát medvecukorral (a jász embernek tudvalevőleg mindig kilóg az inge dereka), másnap pedig vonatra ült, és eljött megnézni, hogy is csillámlik hát a Tisza fodra reggel.

A gyerekeknek volt-e igaza vagy a mesternek, az nem változtat a dolgon. Csak jellemzésül hoztuk fel a kis történetet arra a skrupulozításra, melylyel a napsugaras lelkű művész Szeged gyászát megfestette, örök büszkeségére Szegednek” (Szeged Napló 1902d: 7).

Ennek a jó értelemben vett lelki nyomásnak ad hangot, amikor a tiszteletére rendezett Jászapáti városi közgyűlésen Berente Mihály főbíró és Khindl Gyula főjegyző méltatták és átadták neki a város ajándékát, egy ezüskoszorút, s Vágó Pál ezt válaszolta:

„[...] «Adjatok nekem szavakat, mondjátok meg nekem, micsoda érzés lehet az enyém most e pillanatban, mikor e teremben, e fedél alatt állok, azzal a tudattal, hogy itt azoknak az elismerő kézszorítása vár rám, kik hozzám legközelebb állnak, kiknek elismerése a legdrágább, de melyet legnehezebb megérdemelni, mert ők ítéletükben legszigorubbak, a mint ez nekik mintegy kiváltságuk is, hiszen az ő testük az én testemből való test, az ő vérük az én véreből való vér: ők az én jász testvéreim, kik engem legjobban szeretnek! Mondjátok meg tehát: mit érezhetek akkor, mikor ők magukhoz, az ő becsületes, jóságos voltukhoz méltónak tartanak!... Nem az én érdememet, hanem a ti jóságotokat jelképezi az a koszorú, melylyel megtiszteltetek; nem az enyém az, hanem nemzetünké, mindnyájunké, mert azt mondja ez a koszorú: ez a nemzet meg tudja becsülni saját fiaiban saját erejét.» [...]» (Vasárnapi Újság 1902c: 388).

A másik ok, ami a késedelemben közrejátszott, sokkal prózaibb: a művész időhiányban szenvedett. 1897-ben Torontál megye elhatározta, hogy festményen is megörökíti az ezredéves ünnepi bandériumi felvonulását. Az esemény megfestését Vágó Pálra bízták: a 2,66 x 1,46 méteres képet (A bánáti földbirtokosok díszmenete I. Ferenc József császár előtt) 1898-ben fejezte be (Németh 1996). Ebben az évben részt vesz a lengyel Jan Styka vezette Erdélyi panoráma című körkép megalkotásában. 1899-ben Lotz-díjjal tüntetik ki. Közben a művész vissza-vissza tér az árvíz-képhez. Dr. Lázár György országgyűlési képviselő és Szeged helyettes polgármestere, a város megbízásából – hogy nyomon kövesse a kép előmenetelét – többször meglátogatja jászapáti otthonába a festőt. Így számol be látogatásairól:

„Tekintetes Városi Tanács!

Vonatkozással a 18509/99 számú megbízásra, tisztelettel értesítem a tek. Tanácsot, hogy Szeged városának millenáris képe festésének ellenőrzése végett folyó hó 10 ik napján Jász-Apatiba Budapestről kiszálltam.

A tapasztalatokról a következőkben van szerencsém jelentést tenni. -

A festmény elkészítése szempontjából Vágó Pál festőművész Jász-Apátii lakházának kertjében 2300 frt. költséggel szilárd anyagból egy külön műtermet építtetett, a melyben a kép festését folyó évi szeptember hóig folytatni szándékozik. -

A műterember a vászon keretekre feszítve s maga a kép állandó munka alatt áll. -

A kép aláfestése 3/5 részig befejezve van. Nevezetesen alá van festve a kép felső részét elfoglaló levegő, az ipartestület palotájától s a belvárosi templomtól a Muskó házig terjedő félig rombadólt házakból álló háttér; a második háttérben a szerb templom, tornyával, a Mayer-féle fekete házzal, a városháza tornyával és a régi főreáliskola, - most kir. táblai palota épületeivel; ugyancsak alá van festve az ezen vonal és a király csoport közötti rombolás képe. - A király csoportból Ő Felsege alakja majdnem teljesen kidolgozva, s felismerhetőleg aláfestve Kreminger Antal, Pálffy Ferencz, Dáni Ferencz, Lukács György, Kállay Ödön, Németh József püspök, Dobó Miklós kanonok, Szabados János, Szluha Ágoston, Reizner János, Fluck Ferencz, Obláth Lipót és Mondel altábornagy alakjai Ő Felsege mögött. A kép alján a pusztulás képe már szintén alá festve van. - A képen helyt fogó többi alakok, valamint az Ő Felsege előtti és mögötti menekülők csoportja mai napig még szénrajzban áll. -

Általában véve a kép meg szemléléséből, de a művész nyilatkozatából is azon impressiót nyertem, hogy a kép az eddigi haladást véve irányadóul, folyó évi szeptember haváig könnyen elkészülhet annyira, mennyire a város és a művész között újabban létrejött megállapodás szerint elkészülnie kell. -

Megjegyzem, hogy a művésznak megadtam mindazon felvilágosításokat, melyeket az akkori általam teljesen ismert helyi, személyi és eseménybefolyási viszonyok tekintetében megadni szükségesnek tartottam s melyeket tőlem maga a művész kért. -

Megjegyzem végül, hogy a mű készítésének befolyását állandó figyelemmel fogom kísérni s arról a tek. Tanácsot minden egyes alkalommal értesítendem. -

Hazaíúi üdvözlettel

Budapest, 1899 május hó 12 én. -

Dr Lázár György” (MNL CSML SZL SZVT i. 20279 sz. 1899: o.n.).

„Tekintetes Tanács!

Tisztelettel jelentem a tek. Tanácsnak, hogy folyó hó 9 ik napján a már előzőleg vett tanácsi megbízás alapján Vágó Pál festőművészhez Jász-Apátiba utaztam s ott a millenáris kép festésének előhaladását meg szemlélttem s a szükségesnek látszó útbaigazításokat megadtam. -

A 24 négyzet méteres kép festésének előhaladását illetőleg értesítem a tek. Tanácsot, hogy a kép 9/10 azaz kilencztized részben vázlatilag megfestve van s abból csak a kép jobb alsó részén hiányzik egy tized rész, melyen a királycsoport megetti árvizverte néptömeg festése fog kiegészítést találni. -

Az egyes alakok a legnagyobb részben már most felismerhetők s maga az összkép egyéni nézetem szerint a legkellemesebb benyomást teszi. -

Ámbár a kép fentjelzett előhaladásához képest mi akadály a sincs illetőleg nem lesz annak, hogy azt a művész a legutobb e tárgyat illetőleg hozott tanácsi határozat szerint folyó évi szeptember hó elejére

Szegedre szállítsa s a részletes kidolgozást ott folytassa, a művész mégis e célra október hó 15-ik napjáig haladákot kér s e kérelmet a tek. Tanács előtt általam tolmácsolja. -

A kérelmet a művész azzal indokolja, hogy a kép szeptember 1-én való leszállításának indoka az volt mert a város a Szegedi országos gazdasági kiállítás alkalmából ő felsége legmagasabb látogatását reménylette s ez alkalomból a kép jól kidolgozott vázlatát ő felségének bemutatni kívánta.

Minthogy azonban a legmagasabb látogatás elmarad, annálfogva nincs értelme annak hogy külön e célra készült alkalmas műteremből a képet kellő indok nélkül kimozdítsa s annak továbbfestését egy talán kevésbé alkalmas s a kellő árnyalatú világítással nem rendelkező teremben folytassa.

A kérelem előadásánál a művésznek további indoka az, hogy a kép festésének véglégeségénél neki nem szeptemberi, hanem a marciusinak megfelelő október-novemberi hangulatra van szüksége s így e szempontból sem volna értelme annak hogy a kép kellő indok nélkül az alkalmas műteremből szeptemberben bolytassék.

Minthogy a haladék iránt a művészszel folyt tárgyalásokban részt vettem s így tudomásom van arról, hogy a kép szeptemberre való leszállításának indoka az volt mert a város az országos gazdasági kiállítás alkalmából ő felségének legmagasabb látogatását reménylette, mi elesvén, teljesen közömbösnek tartom azt, hogy a művész a képet hol festi, feltevéen hogy azt egyáltalában festi és azzal előrehalad, sőt az eredmény szempontjából sokkal helyesebbnek tartom azt, ha a kép egy e célra készített, kellő világítással bíró s ily eszközökkel felszerelt műteremben készíttetik: annálfogva magam részéről a művész kérelmének teljesítését a tekintetes Tanácsnak ajánlom.

Hazafiui üdvözlettel

Budapesten 1899 augusztus hó 10 én

Dr Lázár György” (MNL CSML SZL SZVT i. 31758 sz. 1899: o.n.)

„Tekintetes Tanács!

Tisztelettel értesitem a tek. Tanácsot hogy a vett megbízás alapján f. é. szeptember hó 15ik napján Jászapátiba kiszálltam, hogy a Vágó Pál által festett millenáris kép előhaladásáról meggyőződést szerezzek s a történeti hűség szempontjából netán szükséges felvilágosításokat megadjam. -

A megejtett szemle alapján tisztelettel jelentem, hogy a kép immár vázlatilag teljesen megfestve van s ezzel együtt a képnek az utolagos megállapodás szerint bemutatható alávázolása befejeztetett; most már a részletek magasművészi kidolgozása s ezzel a képen helyetfoglaló arczképek művészi kidomborítása következik. - Hazafiui üdvözlettel

Budapest, 1899 szept 17én.

Dr Lázár György” (MNL CSML SZL SZVT i. 35657 sz. 1899: o.n.)

Még ugyanebben az évben újabb felkérést kap. Az 1900-as párizsi nemzetközi kiállítás magyar pavilonjának első emeleti nagy terme számára egy 18 méter hosszú és 6 méter magas huszárkép megfestésével bízzák meg. Érthető a párizsi Julian Akadémiát is megjáró Vágó Pál lelki vívódása. Egyik oldalon ott a megkezdett árvízkép és a lejárt határidő, a másik oldalon egy nagy lehetőség, hogy a nagyvilág előtt is bemutatkozhatson. Úgy tűnik, a festő már nem mert a városi tanács elé állni egy újabb kéréssel, így 1899. október 19-én „Lukács Béla, a párizsi kiállítás kormánybiztosa hosszabb levélben arra kérte Szeged város hatóságát, hogy Vágó Pálnak a szegedi

nagy árvizkép elkészítésére ötödfél hónapi halasztást adjon, mert Vágó másképpen nem akar vállalkozni a párisi magyar pavillonba szánt 18 méteres nagy huszárkép megfestésére. A művészvilág jeleseinek egyhangú vélekedése szerint Vágó Pál van hivatva e nagyszabású mű elkészítésére s így méltán remélhető, hogy Szeged városa hazafias készséggel teljesíteni fogja a kormánybiztos kérelmét” (Budapesti Napló 1899: 11).

A városi tanács az árvizkép Szegedre szállítására 1900. április 1-ig haladékot adott.

Miközben Vágó Pál Budapesten a huszárképet festi, időnként jászapáti otthonában az árvizképen továbbra is dolgozik, ahogyan Dr. Lukács György is megbízásához híven továbbra is küldi részletes jelentését a kép előrehaladását illetően.

„Ámbár Vágó Pál festőművész, ki a város millenáris képének festésével megbízva van ezidőszerint a párisi világkiállítás magyar kormánybizottsága megbízásából s a város beleegyező nyilatkozata alapján Budapesten a huszárság apotheosisa című allegoricus festményen Budapesten dolgozik, mégis tekintettel arra, hogy Jászapátiba való hazarándulásai alkalmával a város képét is kultiválja, szükségesnek tartottam, hogy vele együtt ugyanoda újból leránduljak a célból, hogy a kép mai állásáról a tekintetes Tanácsnak részleges jelentést tegyek. -

Legelső sorban lemérettem magát a képet s úgy találtam, hogy annak hossza 6 méter és 77 centiméter, magassága pedig 3 méter és 50 centiméter s így annak egész terjedelme 23 négyzet méter és 69 ½ négyzet centiméter.

Mint hogy – ha jól emlékszem – a művészzsel kötött szerződés szerint a képnek 24 négyzet méternek kellene lennie, kétségtelen hogy e feltevést véve alapul a kép terjedelméből 30 ½ négyzet centiméter hiányzik, mely körülmény onnan származik, mert a közművelődési palotában a kép részére kijelölt fal méretei a kép hosszabítását a művész legnagyobb sajnálatára meg nem engedték magasabbra szabni, a képet pedig esztétikai szempontból már nem lehetett. -

Amennyiben a tek. Tanács a kép szerződési méreteihez szorosan ragaszkodnék, a művész készséggel hajlandónak nyilatkozott a szerződési méretet előállítani; ezt azonban eltekintve a különbözet csekélységétől már azon okból sem ajánlhatom mert ez, ha a kép jelentőségének megfelelő keretet is óhajtunk – csak a kép magassága irányában volna eszközölendő már pedig – mint már fentebb jeleztem, a kép hosszához mérve így is túl magas.

Ami a képen helyet foglaló alakokat illeti, tisztelettel jelzem, hogy azon 25 arckép lesz feltüntetve különböző, a távlatok által meghatározott nagyságban és pedig

1. Ő-Felsége a király, 2. Kremininger Antal prépost, 3. Pálffy Ferencz polgármester, 4. Kállay Ödön képviselő. 5. Dáni Ferencz főispán, 6. Lukács György kormánybiztos, 7. Szabados János tanácsnok, 8. Németh József fölszentelt püspök, 9. Dobo Miklós kanonok. 10. Szluha Ágoston, 11. Fluck Ferencz, 12. Ublath Lipót, 13. Pillich Kálmán, 14. Pulcz altábornagy, 15. Tisza Kálmán, 16. Wenkheim Béla báró, 17. Pápay István, 18. Mondel báró főhadsegéd, 19. Mikszáth Kálmán, 20. Porzsolt Gyula, 20. Nyilassy Pál, 21. Rainer József, 23. Lázár György, 24. Tallian Béla, 25. Novák József. Ezekon kívül a képen még részint már a szárazon levő, részint mint csolnakon menekülő ötvenegy szegedi típusu alak foglal helyet, úgy, hogy a képen eddig összesen 86 alak látható, melyek száma azonban még a művész állítása szerint a kép technikájának kivánalmai szerint, de a történeti hűség figyelembe vételével 3-4 gyel szaporodhatik.

Az arcképek általában véve már mind felismerhetők, kivéve Pillich Kálmánét, kinek arcképét eddig megszerezni nem sikerült, mire nézve azonban már a legközelebbi időben alapos reményem van.

Az egész kép ezidőszerint szakértők állítása szerint 60-70 százalékig van kidolgozva s értéke ugyancsak a helyszínen megfordult s általam e tekintetben meghallgatott szakértők véleménye szerint már most

12-14000 frtra tehető.-

Óhajtottam volna azt, hogy a tekintetes Tanácsnak a kép fotografiáját bemutassam minthogy azonban a közelebb fekvő Jászberényben nincs oly fotografus, kinek a kép nagyságának megfelelő készüléke volna, annál fogva ily fényképészt csak Budapestről lehetne leszállítani. - Minthogy pedig ily módozat mellett való lefényképezés 50-60 frtba kerülne, annál fogva ezt csak a tekintetes Tanács külön meghatalmazása mellett tehetném. -

Megjegyzem, hogy a művész állítása szerint a kép 10000 frt erejéig az első magyar általános biztosító társaságnál tűz ellen biztosítva van. Minthogy e biztosítási összeget kevésnek találtam, annál fogva a művészt felkértem, hogy azt egyelőre 15000 frt erejéig biztosítsa s a kötvényt a tekintetes Tanácsnak leendő bemutatás végett kezeimhez adja, mit ő készséggel meg is ígért. -

Ezen jelentésem befejezéseül kérem a tekintetes Tanácsot, hogy Kovács János köztörvényhatósági bizottsági tag urat a kép megszemlélése végett egy alkalommal kiküldeni méltóztassék. Azon okból kell ezt az ügy érdekében kérnem, mert nevezett bizottsági tag úr, ki a festészet terén különben is szakértő, Szeged város néprajzával mint író is szakszerűleg foglalkozik s így úgy a típusok, mint az öltözékek dolgában helyes irányú tájékoztatásokat nyújthat. -

Hazafiúi üdvözlettel

Dr Lázár György

Budapest, 99 nov. 23.-" (MNL CSML SZL SZVT i. 44607 sz. 1899: o.n.).

„Tekintetes Tanács!

Vonatkozással a Vágó Pál festőművész által festett millenáris kép ügyében nyert általános megbízásra tisztelettel értesítem a tek. Tanácsot, hogy f. hó 8-ikán a festmény megszemlélése végett Jászapátiban kiszálltam, a képet megszemléltem s a művésznek különösen a királycsoport alakjainak arányaira nézve az információkat megadtam.

A képen szorgalmasan munkálkodó művész azon nyilatkozatot tette, hogy a festményvel a jövő év húsvétján kész lesz.

A kiszállásnál felmerült kiadásaimat és napidíjamat a folyó évben a város érdekében tett készkiadásaimmal együttesen ez év végén fogom felszámolni.

Hazafiúi üdvözlettel

Dr. Lázár György

Budapest, 1900 decz. 22" (MNL CSML SZL SZVT i. 49241 sz. 1900: o.n.).

Végül 1901. október 16-án a következő levéllel örvendezteti meg Vágó Pál a szegedieket:

„Nagyságos Főpolgármester Úr!

Örömmel hozom nagyságod becses tudomására, hogy Szeged város milleneumi képe, melyet a város 1897-ben rendelt meg nálam, utban van Szeged felé Dr. Tóth Pál főjegyző czimére.

Négy évig csaknem kizárólag ennek a feladatnak éltem, hogy abból úgy a helyi kívánalmaknak, mint a legmagasabb művészi igényeknek megfelelő nagyszabású conceptiot hozzak létre.

Lelkes törekvésem van, hogy egy nagy szabású, részletekben gazdag munkát alkossak, mely mégis hatásában egyöntetű, s egy szempillantással áttekinthető legyen. Ezen törekvésemet siker jutalmazta, a mű fel van építve ... de nincsen teljesen befejezve.

Eljutottam feladatom legélvezetesebb részéhez, a szegedi jelleg keresztül viteléhez a képen.

Azért én igaz örömet érezek midőn teljes felszereléssel együtt utra készen állok, hogy Szegeden hosszú időt töltsék (intenzív) erős munkában, míg a kép mindnyájunk meglegedésére és örömeire készen nem fog állani.

Lelkes munkakedvet és kötelességtudást viszek oda és bízom a sikerben.

Addig is a míg Nagyságodnál tiszteletemet tehetem, hogy a kép megszemléléséhez meghívjam fogadja kiváló tiszteletem kinyilvánítását.

Melylyel maradtam

Jászapáti 1901. oct. 16-án.

Vágó Pál” (MNL CSML SZL SZVT i. 37249 sz. 1901: o.n.)

Majd október 19-én maga Vágó Pál is megérkezik Szegedre, és bő fél évig lakója a városnak.

„[...] Akik emlékeznek rá, még ma is úgy emlegetik, mint a régi vágásu magyar urak klasszikus példaképet. Gavallér volt tetőtől talpig, jószívü, önzetlen, lelkes. Legendaként mesélik, hogy mi ébresztette fel benne, a fiatal joggyakornokban, először a részvétes szívü művészt. Valami végrehajtáson, vagy árverésen kellett közreműködnie. Az elárverezett családnak volt egy kalitkába zárt kanári madara. A legkisebb gyerek, egy ártatlan kisleány sehogysem akart megválni apró barátjától, de a könyörtelen végrehajtók erőszakkal vették el tőle a kalitkát, hiába sirt, hiába könyörgött érte a kisleány. Ez a gyereksírás hatott annyira Vágó Pálra, hogy otthagyta pályáját — és festő lett. A megható kép végigkísérte egész életén és nyoma nagyon sok festményén föllelhető. Ott van a szegedi árvizképén is a kalitkába zárt kanári madár” (Délmagyarország 1928: 4).

A Kass vendéglő és kávéház (a „régii Kass”) nagyszalánának törzsvendége lett,

„[...] amely a multban a szegedi bohémeknek volt a tanyája. Itt tartotta híres-nevezetes üléseit a „Szegedi írók és hírlapírók köre”, amely alapszabály nélkül működött néhai Tömörkény István elnöklete alatt. Itt tartotta humortól duzzadó, elmés ötletes beszédeit az „elnök”, jó Tömörkény István, ide tért haza és szórakozni Lipcsey Ádám, Gelléri Mór, Kemechey Jenő, Pósa Lajos, itt talált meleg fogadtatásra, vidám, gondtalan órákra Ágai Adolf, Kabos Ede, Werner László, Barthóky József, Székely Ferenc, Réthy László, itt ünnepezték Vágó Pált, a nagy árvizkép elkészítése után olyan szeretettel és annyi bensőséggel, hogy a kiváló művész úgy sirt, mint a gyermek és itt mondta el nagyszerü történeteit Beck Pista, meg Koczor János, akiknél jobb elbeszélőt keresve sem lehet találni” (Délmagyarország 1917: 6).

Ittléte alatt életre szóló barátság alakult ki Nyilassy Sándor szegedi festővel. Sz. Szigethy Vilmos egy 1931-es visszaemlékező cikkében így állít emléket ennek a kapcsolatnak:

„[...] Most már nem győzte a szállodaköltséget, állandó lakást keresett amolyan jobb fajta hónapos szobát. Alkuba is bocsátkozott egy helyen, amely megnyerte a tetszését,² csak a falakon éktelenkedő sok olcsó olajnyomat bántotta. — Ezeket nagyon nehéz lesz elviselni. Nyilassy Sándor, aki elkísérte lakáskereső útján, megszólalt. — Nézd, Pali bácsi, ha nem vagy meglegedve a képekkel, festhetsz helyettük másokat. Vágó Pál melankolikusán hajtotta le a fejét. — Ugyan, Sándor fiam, hogy gondolsz már ilyet? Szegény ember vagyok ám én, nem lehetek olyan tékozló, hogy Vágó-képekkel díszítem a szobámat!” (Délmagyarország 1931a: 16)

Az ehhez hasonló anekdoták melegágya volt a már említett Kass vendéglő, ahol a nemrég Szegedre került

Móra Ferenc is kezdi bontogatni szárnyait.

„[...] A Kis-Kassban ültünk, a hosszú asztalnál, fejünk felett az igazság harangjával, amely mindig megkondult az este rekord-hazugságára. Az öregek, Békefi, Vágó Pál, Tömörkény az asztalfőn praesideáltak, aztán jobbról, balról a főrendek és középrendek s végül a jobbágyok, a riporterek. Én, mint jövevény és süvölvény, azok közt is legkisebb, az asztalvégen. De oda is lehallatszott, ahogy Vágó Pál megvallatta Békefi Antalt:

— No beválik-e az új munkatársad, Tóni? Rendes gyereknek látszik. Kicsit tóditotta is a mester a jó szót. A földit látta bennem ebben az idegen városban, amelyben ő már akkor hónapokig élte világát (Akkor készült az árvizkép. Azért tartott olyan sokáig, mert minden szegedi notabilitás rajta akart lenni. Lehetőleg közel a király őfelségéhez.) Vágó jászkun volt, én meg kiskun, azért esett meg rajtam a szive.

— Igen, igen, köhögött Békefi, de ez nem a veleszületett köhögés volt, hanem diplomata köhögés.

— No? — ijedt meg értem Vágó, — valami baj van vele?

— Nem, az nincsen, nem is lesz vele baj, hanem újságíró se lesz belőle soha.

Elvörösödtem az asztalvégen s ez a nem minden alap nélkül való jóslat döntötte el a jövőmet. Most már csak azért is muszáj lett újságíróvá lennem. Ha csak olyan álhirlapírói rangban is. [...]” (Délmagyarország 1931b: 2).

Sz. Szigethy Vilmos pedig A régi nagyasztal című írásában írja:

„[...] Sok időt töltött ennél az asztalnál szegedi tartózkodása idején Vágó Pál, az árvizkép festője, a páratlan bohém.

— Druzám, mondta megdöbbszent hangon Nyilassy Pálnak, gentleman-nek tartod te magad?

— Hogyne, hogyne!

— Akkor miért rakod úgy keresztbe a lábodat, hogy a jobbik van a balon, mikor a gentleman a balt helyezi a jobbra.

Nyilassy Pével igen megütődött az eseten s attól fogva vége volt a nyugalmának. Folyton feszengett, igazgatta magát.

— Hogyan is kell, druzám, mert mindig összetévesztem.

Kass Jánosnak ennél az asztalnál mondták meg leplezetlenül az „igazságot”, a kifogásokat, amik ellen öreg János szerényen védekezett. Később pezsgőt hozatott a társaság tiszteletére és sikerült egyik-másik kritikus szellemet becsalni a tegeződésbe.

— Szerbusz, szerbusz!

Akkor János letette a poharát s így szólt: — Hallod-e, kedves barátom, ha még egyszer kifogásolod a konyhámat, úgy kiröptelek, hogy a lábad se éri a földet.

— Kérem, kérem . . .

— Semmi kérem, eddig nem mondhattam ezt meg, mert vendég voltál, én pedig a kocsmáros. De most a barátom vagy, hát őszinte lehetek hozzád” (Délmagyarország 1924: 5).

Közben a mester a Kultúrpalota kupolacsarnokában berendezett műtermében a festménnyel is majdnem elkészült, de csak majdnem. Már csak egy kis tisztogatni, festegetni valója volt rajta. Mivel:

„[...]alkotásával sohasem volt megelégedve, mindig javítani, tökéletesíteni akart rajta. Ha egy szép

felhőt látott, ha valami mély tiszaparti hangulat fogta el, azonnal át akarta dolgozni annak megfelelően az egész képet. Erre az örökös töprengésre jellemző a képen Ferenc József alakja. A királyt először köppenben festette meg, a köppen gallérija azonban ki volt hajtvva. Egy magasrangu katonatiszt nézte meg egyszer a készülő képet és csak egyet kifogásult rajta, a kihajtott gallért. — Ferenc József katona — mondotta szigoruan —, az első katona, aki mindig forsriftosan öltözködik, tehát köppenének a galléria nem lehetett sohasem kihajtvva. Vágó Pál nem szólt semmit, de másnap átfestette Ferenc József köppenét és a délelőtti látogatók már állig begomboltan látták viszont őfelségét. Jött azonban egy újabb kritikus, egy szemtanu, aki határozottan állította, hogy nem is volt köppen a királyon, hanem atilla. Erre Vágó átfestette a köppenyt és atillát festett a király alakjára. Mondják, hogy vagy tizszer átdolgozta a király ruháját, míg végre megfestette az alak mai formáját. A képen ma is látható ez a gyakori átfestés. Ha a terem ajtajából nézi valaki a festményt, köppenyt lát a királyon, ha az ablak felől nézi, csak akkor látja meg rajta az atillát, annyira megvastagodott rajta a festékréteg. [...]” (Délmagyarország 1928: 4).

A Szegedi Napló ezt írja 1902. március 6-án:

„A szegedi árvízkép. Vágó Pál remeke, a monumentális szegedi árvízkép, amelyre büszke lehet a város, a mester egyaránt, - befejezéséhez közeledik. A nagynevű művész még csak az utolsó ecsetvonásokat végzi s ugy tervezi, hogy e hó 12-én mutathatja be a közönségnek. Kedves az a forma is, amivel ezt végrehajtani szándékozik Vágó. Ugy tervezi ugyanis, hogy amikor a közönség kivonul az árvíz emkékére tartandó nagymiséről, átmegy a kép megtekintésére” (Szegedi Napló 1902a: 4).

A korabeli beszámolók szerint ez így is történt. Szeged városa a nagy árvíz huszonharmadik évfordulóját tartotta.

„[...]Méltán ünnepelt egész Szeged, melynek polgársága reggelre kelve sűrű tömegekben sietett a templomokba, ahol az évfordulót mindenütt ünnepélyes istentisztelet jelezte.

Minden templom megtelt ünneplő közönséggel.

A belvárosi szent Demeter-templomba, ahol a hivatalos misét tartották, vonult a városi tisztikar is, élén Pálffy Ferenc polgármesterrel, itt jelent meg a többi szegedi hivatal testületileg, Lázár György dr. országgyűlési képviselő, a helyőrségi tisztikarok, Valentics altábornagy, Nagy Győző és Allramm ezredesek, Altorjay alezredes, Winckler őrnagy és még többen. A misén, melyet előkelő s rendkívül nagyszámu közönség hallgatott végig, Varga Ferenc apátplébános celebrált, fényes papi segédlettel. Mise alatt a katonazenekar szolgáltatta a zenét, a tanítóképezde növendékei pedig Niedermayer Antal tanár vezetése alatt énekeltek.

Az ev. ref. egyházban az árvíz évfordulója alkalmából szintén délelőtt tartották meg az istentiszteletet.

A zsidó templomban dr. Lőw Immánuel főrabbi, kinek teremtő lelke sohasem fogy ki abból, hogy mindig újabb és újabb vonatkozásokat találjon a katasztrófa tanulságaiból a jelenre, megható szép hitszónoklattal emelte fel lelkét a hívőknek Istenhez s a magasabb földi eszményekhez. Az egyházi szép ünnepélyen részt vett a hitközség előljárósága dr. Rósa Izsóval, az intézetek tanítói s növendékei. [...] Az istentiszteletek után az ünneplő közönség sokasága fekete rajokban vonult a kulturpalotához. De már jóval 11 óra előtt a kíváncsiak százai szállták meg a feljáró jobb- és baloldali meredekjét és a közepén levő hosszú márványlépcsőket. Mire a hatóság tagjai megérkeztek, még rendőri asszisztenciával is alig tudtak eljutni az ajtóig. A nagyközönséget a helyi hírlapok azon hire csalta a kulturpalotához, hogy az évforduló napján látható lesz Vágó Pál hatalmas alkotása, az árvízkép. Igen szép gondolat volt bemutatni az árvíz képet, az árvíz évfordulóján. Csakhogy a gondolatot nehéz volt megvalósítani, mert az érdeklődők nagy sokaságából csak tízével eresztették az embereket a kulturpalotába. A kupolatermet ezuttal izlésesen dekoráltak. A terem gazdag szőnyegzettel volt elborítva s csak a folyosó felőli részen volt nyitva. A közönség a folyosóról nézte a képet, minthogy a kupolaterem nyitott része is vörös bársonnyal bevont korláttal volt elrekesztve. Ami a képen első

pillanatra föltűnt, hogy a király, akit eddig köpönyegben ábrázolt a kép, most huszártábornoki egyenruhában volt. A Felség az 1879-iki látogatásakor huszártábornoki egyenruhában jelent meg a szegediek között” (Szegei Híradó 1902a: 3).

Cserzy Mihály: *Mikor a nagy víz volt...* (*Vágó Pál árvíz-képe előtt.*) című írásában tárja elénk azt a megindító képet, ahogy a festmény láttán az emberekben felszínre törnek a huszonhárom évvel ezelőtti éjszaka emlékei.

„A hálaadó istentiszteletről jött kérgeskezű parasztemberek a jóslatszerű mondás beteljesedésének vigasztaló tudatával csodálták a hatalmas alkotást, mely lassankint visszavitte őket a huszonhárom év előtti tavaszba és emlékeztek. . . . — Így volt ez, szakasztottan így . . . Ráösmerök, mintha csak most látnám. Egy öregebb ember rábólint a fejével: — Most is a fülemben van a dobpergés. Az ám, a dobpergés ... Persze, hiszen olyan volt akkor a város, mint egy nagy kaszárnya. Dobpergés költötte fel az embereket reggelenként. Utána pedig fölhangzott a parancs: — Tölteni emberek! . . . A kerületi biztosok hajdukkal jártak házról- házra és kergették az embereket a töltésekre. Akadt ember, aki látván az elemmel való meddő harcot, nem hajlott a parancsra. Elbujt. Eltávozott hazulról. Azután meg olyan is akadt, aki oda mondta a kemény igazságot: — Minek menjünk? . . . Erőltetett dolog az egész. Jobb volna, ha kiküldenének bennünket a városból. Igazuk volt ezeknek az embereknek. Tudjuk ezt valamennyien . . . [...]

— Sose felejtem el — kerül a beszédbe egy bukottvállu paraszt szava — mikor Bende kapitány, aki mindennap két, háromszázunkat vitt ki Percsórára . . . — Váradi Ignác tekintetős urhoz ugy-e, — szól bele egy széles mellű kubikos ember. — Oda, oda . . . — Ösmerem. Egynéhány talicska földet elhordatott velem főmérnök korába . . . De sokat tött, hallja kend, az az ember odakint a töltésen. Éjjel, nappal köztünk volt. [. . .]

... Kopognak a csizmák a fehér márványkö lépcsőkön. Uj alakok jönnek. Egy kifent bajuszu ember, aki a külsője után ítélve hivatal-szolga lehetett fiatal korában, a király környezetét bámulja. Egyszerre fény szökik a szemébe és óvatosan megüti a mellette álló ösmerőse vállát. — Nézze kend, ott van az én volt gazdám. — Melyik? — Dáni Ferenc, a király háta mögött — Aki főispán volt? — Az, az, — mondja némi büszkeséggel az ember. — Sose felejtöm el, kicsordult a méltóságos ur szeméből a könny, mikor jelentették neki, hogy gyün a víz . . . No gyerökök, mondta, vége a szülővárosnak . . . Aztán pityörgésbe kezdünk mindnyájan. Nagyot simit bajuszán a sápadt, sezőke ember és tovább suttog: — Az mög az Obláth tekintetős ur, a csónakban mög a Nyilasi fiskális, az mög, nézze kend, ott a vonat felé a Mikszáth naccságos ur. — Melyik? — kérdé erőltetett nézéssel az ember. — Az, aki ir ott az asszony mellett. — Dehogy . . . Látom no . . . — Azt is ösmerem. Sokat köszöntem neki, de most ugy hallom, föl vitték Pestre az országházba. [...]

Azt mondja a nézők közül egy ember a másíknak: — Nézze kend ezt a gyereket, az Iskola utcában láttam másnap az anyja ölibe'. — Dehogy . . . — Az ám. Haldoklott . . . — Szögény. — Szentölt gyertyát égetött az anyja a kezibe, gondolom azért, hogy jobban lögyön. — Ennek nincs a kezibe semmi, ugy nézöm. — Nincs ám . . . Lehet, akkorra elpusztult az ártatlan. — Lehet — hagyja helyben a másik és kis időre elhallgatnak, mintha a halál hűvös szele szaladgálna körülöttünk. [...]

— Ugy-e, emlékszel-e te János — kezd a beszédbe egy jóképű alsóvárosi ember — a bolond kacabájra? — A hátul zsebösre? — Arra. — Mög a fakalapra? — Nagyon. — Most is nevetnöm köll, ha eszembe jut. A Kiskopasz András kapott belőle először. — A Szabados tanácsnok osztogatta. Németországból jött az valahonnan. — Onnan, onnan . . . Hát tudod, hogyne tudnád, ugy szaladtunk ki a házból, ahogy az ágyba voltunk, egy ingbe', hajadon fejfel. Csak éppen, hogy egy rossz nadrágot birtam magamra kapni; idekint mög hideg volt, majd mögvötte az Isten hidegie az embert . . . — Szél . . . Nagy szél járt akkor napokig. — Egyszer aztán, nem is tudom melyik mondta, a Kiskopasz András-e vagy melyik, hogy a vashidnál ruhát osztogatnak. Szégyön ide, szégyön oda, mondok, elmék, kérök valami vackot. El is mentem; az az ur volt ott, akit említettél . . . — A Szabados naccságos ur. — Az, az . . . Ö osztotta ki a hátulzseböset. Oda mék, mondok, tekintetős úr, kéröm adjon valamit, mert most mög így köll elpusztulni. Adott is . . . Voltunk vagy ötvenen, egyforma bolondkacabajt meg fakalapot (kémény kalapot) kaptunk. — Né mond mán, tudom, mink is olyant faszoltunk. Aztán

mikor beállítottunk vele a barokba, mert ott tanyáztunk, azt mondta az asszony: neköm sincs lelköm sémmim, nem adhatok sémmi. Elösmert . . . Jóízüt mosolyog a magyar s azután folytatja: — De ami fő, tudod, ugy költetett kitalálni, hogy melyik a Förgeteg István, melyik a Kis Jankó, melyik a Fekete Pétör, ugy elváltotatott a némöt ruha, mög a kalap. De csak addig használtuk, mig mög nem enyhült az idő, akkor aztán a gyerök kezibe került, az adójára mög rámondtuk az áment, hogy ott kergüljön mög, ha mán így kivöteti az embert a maga valóságából” (Szegedi Híradó 1902b: 1-5).

1902. áprilisában Vágó Pál a következő levelet intézi a városhoz:

„Tekintetes városi tanács!

A legmélyebb tisztelettel hozom Szeged szab. kir. város nagyrédmű tanácsának becses tudomására, hogy az ezredéves országos ünnep emlékére nálam megrendelt árvízképet f. é máj 1-ső napján irom alá. E naptól kezdve munka Szeged városnak átadható lesz.

Jóleső érzés, hogy ennek a városnak, a melynek neve minden magyar szivben kiváló helyet foglal el, nemcsak helyi, de általános érdekességű emléket szolgáltattam, azon nemcsak művészi ambícióval és kötelességtudással, de Szeged város iránt érzett hazafias lelkesedéssel dolgoztam, azt akartam, hogy méltó legyen Szegedhez, annak minden magyar ember által óhajtott nagy jövődjéhez, az volt az ohajtásom, hogy annak nagy conceptioja átgondolt megoldása arról beszéljen, hogy feladatom egész időtartama alatt együtt éreztem a Szegediekkel; most pedig az az én ohajtásom, és tiszteletteljes kérelmem fogadják munkámat azzal a jóindulattal birtokukba, a milyen jó szívvvel adom én azt Szeged városának nagyrabecsülésem örök bizonyosságául.

Szeged városával kötött 1897 febr. 10-én elkönyvelt szerződés 5 pontja a kép átvételét az országos képzőművészeti tanács előleges véleményezésétől teszi függővé. E föltétel szerint a képnek becsomagoltatni Budapestre szállíttatni, ott hetekig, esetleg hónapokig raktáron kellene várakoznia a kiállithatás alkalmas idejére.

Engedje meg nekem a város mélyen tisztelt tanácsa, miszerint azon legtiszteletteljesebb kérelmememt fejezem ki, tekintsenek el a szerződés ezen pontjától, tanusított lelkiismeretességem és azon országos sikerek, széleskörű elismerések alapján, melyek eddig is osztályrészemül jutottak.

Vegyék tulajdonukba e munkát, a mely nekem eddig elért legnagyobb sikerem, s ha szép gyűjteményükben elismeréssel fog találkozni, legyen az annak tanubizonyossága, hogy igaz magyarhoz illő szívvvel állottam Szeged város szolgálatában és minden vonásommal az ég áldását kívánom e város lakosságának.

Mélyen tisztelő hívök

Vágó Pál festőművész

Szeged 1902. ápr. 21.” (MNL CSML SZL SZVT i. 16937 sz. 1902: o.n.)

A városi nagyközönségnek hivatalosan, ünnepi körülmények között május 11-én adta át Vágó Pál a képet.

„Az átvételi ünnepségen megjelent a város hatósága, a kormány képviselője, ott voltak a társadalom vezető emberei, a katonaság vezértisztjei, az előkelőbb egyesületek előljárói, a tanárok és tanítók testülete, a Jászság küldöttségei és ott voltak Szegednek minden nemesért hevülő hölgyei is.[...]” (Szegedi Híradó 1092c: 2)

„[...] A kép a palota dísztermében függ, a hol a műkiállításokat szokták rendezni. Gaál Endre városi tanácsos ismertette a kép történetét, aztán a művész rövid beszédben kérte Pálffy Ferencz polgármestert,

hogy vegye át a képet. Beszéde közben a képről lehullott a lepel. Este lakomát rendeztek a művész tiszteletére” (Vasárnapi Újság 1902b: 324).

Másnap „[...] a jászapáti vendégek kivonultak a Szeged állomáshoz, hogy visszautazzanak jász testvéreikhez elregélni a szegedi nagy nap s nagy éj történetét. A mester a szeretett földieket a vonathoz kísérte s érzékenyen búcsúzkodott ott tőlük.

A búcsú nehéz volt s fájdalmas és hogy az együttlét kellemes perczeit meghosszabbítsa, a mester beszállott a vasúti kocsiba is, hogy a beszélgetést befejezhessék s hogy meglássa, vajon földijei jól elhelyezkedtek-e.

A búcsú utolsó perczeiben zajos volt a társalgás. A vonat pedig csendesen elindult. Egy szeretetteljes ölelés és Vágó ott ült barátaival, míg a vonat egyre sebesedő rohanással vágatott ki a pályaudvarról.

Kistelekig vitték el magukkal a derék jászok az ő nagy fiukat, aki itt is alig tudott a szerető karokból kibontakozni. Végre is az utolsó pillanatban leugrott a vonatról. Ott várta be az indóháznál a visszafelé menő vonatot. Órákig elnézte itt a ragyogó égboltozatot. Mikor a déli vonattal visszatért, elragadtással beszélt a remek kisteleki tájról s a ragyogó égboltról.

- Ha még egy árvízképet festenek, a kisteleki eget festeném meg hozzá, - mondta, mikor élményeit elmesélte” (Szegedi Napló 1902b: 9).

Szeged ünnepelt. Természetesen a „Kis-Kass” is. Szigethy Vilmos így emlékezik meg erről a Szegedi Naplóban:

„A szó szoros értelmében tegnap »zajlott« le a Vágó-lakoma. Már értem ezalatt, hogy a bohémek ünnepelték a mestert, talán nem olyan díszesen külsőleg, mint ahogy az vasárnap történt, de hangulatban aránytalanul jobban.

A kis Kass egyik fele egészen megtelt valódi és tiszteletbeli bohémekkel, tagjaival az elveszett alapszabályok nélküli írói körnek és vendégekkel.

Az elnök nyitotta meg a szónoklatok sorát mint tájékozottsági szakerő és illetékességi vélemény.

Frenetikus hatást keltettek rögtön az első szók, amelyekkel azt jelentette ki az elnök, hogy ideje volna már, hogy befejezze beszédét.

Fájdalmasan konstataulta ezután, hogy az utóbbi időkben elmarad a toasztozás egyik szép, régi kelléke, amely szerint ugyanis beszéde végeztével üdvözlük a szónokot. Megbízta következőleg Szakács és Liptai tagtársakat, hogy majd ők üdvözöljék az egyes szónokokat minden elfogadható oldalukról.

Diszkréciónális jogánál fogva egyben megbízta Ujváry Pétert az emberi kor legvégső határának műtanrendőri bejárásával.*

Kisteleki Ede ezúttal lelépett a humor teréről és szárnyaló beszédbe kezdett. Az alföld költője a tiszaparti levegő által felavatott alkotó költőről beszélt annál nagyobb hatással, minthogy kimaradt beszédéből az ekevas, amely tudvalevőleg mélyen szánt. Azzal végezte, hogy Vágó Pál művészi bélyeget visz magával, - miért is elnök nyomban áthelyezte Kistelekit a világtörténelmi alosztályból a pénzügyibe.*

Várady Gyula azzal kezdte, hogy ennyi szép beszéd után - mert Vágó is lepagonyította közbül a fővárost - zavarban és reverendában van, mert hát nem készült a beszédre, sőt mi több, meg sem borotválkozott. Ő is talált új és szép gondolatot. Ha ugyanis az írók tollát szárnyakból készítik, azért szárnyalnak olyan magasan, a festőművész ecete a pegazus szárnyából való.

Hanem a borotvátlan állapot elkezdett kísérteni és veszedelmes csábjába ejtette Gaál Endre

kulturszenátori kültagot, a vasalt nadrágok féltökéletes rendjének lovagját, mondván ellentét gyanánt, hogy ő készült, de meg is borotválkozott.

Aposztrofálta Vágót, a gyorskezü művészt aki megcsinálta a szegedi kép első vázlatát, azután leszaladt Torontálba banderiumos képet csinálni. A második vázlatnál Budapestre vonult körkép alkotására, a harmadiknál a miniszter kérte ki, hogy Párisba vonulhasson a huszár-kép megalkotására, végre elkészült a szegedi emlékkal.*

Békefi Antal, a geográfiai osztály elnöke, szenzációs leleplezéssel állott elő, közhírré bocsátván, hogy Vágó a mai napon akkora összeget kapott kézhez, amilyent a társaság összes tagjai leírva sem

láttak soha. Egyben szemrehányással illette a művészt azon bizalmatlanságért, hogy azt a töméntelen vagyont már is hazaküldte.

A leleplezés hatása óriási volt, sok orr kétszeressé vált megnyúlás következtében.*

Ekkorára azonban annyian beszéltek már, hogy elnök szükségesnek látta korlátozni a szólásszabadságot. Most már csak írásosan beadott indítványok alapján juthatott bárki is szóhoz. Ez azonban újabb veszedelemnek vált kútforrásává, mert indítványi özönvíz járt a nyomában.

Az első azt indítványozta, hogy Ujváry Péter szólaljon fel legenda stílusban.

A második bizottság kiküldését kérte, hogy keressék meg Kisteleki beszédének elveszett állítmányait.

Ujváry megfelelt a kötelezettségnek, Kisteleki pedig csupán annak konstatálására szorítkozott, hogy beszédjében megvoltak az állítmányok. Ha esetleg az alanyt keresné valaki, az itt van az ünnepezt személyében.

A bizottság így oldalútra terelte működését és az igehatározók után kutatott.*

Kass János, aki boszankodva látta, hogy az egyes felszólalók minden ötletet elcsiptek előle, szintén

Vágó Pálról emlékezett meg, mint aki az ő konyhája mellett szedte magába a művészi inspirációt.

- Okuljon ebből a parlagon heverő magyar művészet és minden pamlagon heverő művész, - fejezte be szónoklatát - Vágó Pál pedig világhírű nevének szárnyán vigye szét a mindenségbe a Kass-konyha hírét.

Az összeférhetetlen bizottság nyomban megpeticzionálta a beszédet, amelytől a sárga irigység sem tagadhatta meg az önzetlenséget. A támadók főérve az volt, hogy Kass ravasz fondorlattal önmagának vindikálta azt a dicsőséget ami Kass Jánosnéti illeti meg jogosan.

A beszéd után elnök kinevezte Kass Jánost a műkonyhászati alosztály főnökévé.*

Az indítványok pedig rohamosan követték egymást. Szilágyi Lajos poharának fölemelkedésénél azt ajánlották, hogy hallgassák ki eskü alatt László Gyulát a szatymazi lavor-ügyre vonatkozólag.

Elnök a heves ostromok következtében több alkalommal bezárta a vitát és feloszlatta a gyűlést, azonban engedve a közóhajnak, ismét megnyitotta.

Indítványok folytán Taschler Endre emelkedett szólásra.

- Ha van valaki a világon, - úgymond - aki jogosan gyűlölheti a vizet, úgy a szegedi ember az. Ő tehát a legtipikusabb szegedi emberre, az elnökre üríti pezsgős poharát.

Jóformán be sem fejezte még szavait, mikor újabb indítvány érkezett be, hogy Kass János folytassa a beszédét.

Kass János ismét leleplezéssel kezdte. Vágóról szólt, akinek Szegeden való megjelenése eloszlatta az ő nimbuszát asszonyi körökben. Boszút forralt tehát vörös borral, de gyilkossági tervét nem merte végrehajtani. Akkor öltöztette és vetkőztette ugyanis Vágó a királyt. Hol felöltöztette, hol levetkőztette, - megrémült tehát attól a gondolattól, hogy olyan időben hajtsa végre véres szándékát,

amikor nincs felöltöztetve a király és ebből nemzetközi bonyodalom származik. Mást határozott és megüzeni nyíltan a hadat. Legközelebb elmegy Jász-Apátira és elhódítja az ottani asszonyokat.*

Tömörkény István elnökünk a leleplezések korszakában Kisteleki Edét leplezte le, aki katonáskorában szabadulni óhajtván a földásástól, suszternek adta ki magát. De megjárta vele, mert másnap a nyakára hozták javítás végett az összes lyukas cipőket.

Nem kevésbé volt szenzációs az a leleplezése is, hogy Vágó Pál úgy festi meg valakire a télikabátot, hogy előbb ráfesti az alsó ruhát.*

Balassa Ármin elnököt üdvözölte világítótoronyi minőségében, majd Kisteleki emlékezett meg a tatárjárásról.

Minthogy azonban az időpontot 1272-be tette át 1242 helyett, indítvány folytán az ülés a differáló 80 esztendővel leszámította Vágó Pál életéveiből, illetőleg a művész javára.*

Az idő előrehaladottságával elnök kénytelen volt ismételtelen megszorítani a szólás-szabadságot. Most már csak úgy beszélhetett valaki, ha ketten ellenjegyezték szóbeli kérelmét.

Az intézkedés üdvös hatását hamarosan lehetett is tapasztalni, mert nem egy szónoklat maradt abba azáltal, hogy nem akadt ajánló.

Egy-egy azonban mégis képes volt létrejönni. Így például köztetszéssel találkozott, hogy Szilágyi Lajost, a szabadon elővezetett nemzetközi táncmestert és maniátikus felszólalót sorsolják ki, egyben tegyen rá, aki akar.

Hogy milyen kedélyesen folyt később a mulatozás, az kitűnik a szerepcserékből is. Balassa Ármin ugyanis átadta híres ügyvédi irodáját Kukacznak, ő maga kezébe vette az elveszett, de megkerült hegedűt. Társa akadt Békássy Jenőben, aki viszont Fehér Poldit bízta meg, hogy interjúolja majd meg az angol tiszteket.

Kukacz azután bevágta magát egy fotelba és úgy riogatta:

- Vigat húzzatok, az áldóját, fölmentettem megint egy pár rablógyilkost!

Reggel négy órakor katonai körök azt a véleményt nyilvánították egy végleges szétoszlási indítványra:

- Mire jó az? Becsülettel hazamenni úgyis késő van ilyenkor. Gyalázattal hazamenni pedig mindig nagyon korán van.*

... És látta vala a pirkadó reggel Vágó Pált, a bohémkirályt hűséges bohém alattvalóival együtt...

Bob” (Szegedi Napló 1902c: 7)

Állítólag két hétig tartott a búcsúztatás. Vágó sehogy sem tudott elszakadni Szegedtől.

Azonban nemcsak a szegediek, hanem az ő szülőföldje is ünnepelt. Számos újság számol be a nagy eseményről. A Hazánk június 12-i száma így írt:

„[...]Ünneplőbe öltözött az egész város, úgy várta a vendégeket, kik a testvér jász városokból s Szolnokról, a megye székhelyéről részint kocsikon, részint vasuton nagy számmal érkeztek a jászföld művészfiának ünneplésére. Lelkes, bensőséges, sikerült ünnep volt. Vágó Pál elérte azt, amire — mint maga mondta — jobban vágyott a kritika dicséreténél; megértette őt az ő népe. Délelőtt tizenegykor a városházának Vágó vázlataival diszitett nagytermében diszközgyűlés volt, melyen Berente Mihály főbíró és Khindl Gyula főjegyző méltatták emelkedett beszéddel Vágó érdemeit s átadták neki a város ajándékát, egy pompás mivű ezüstkoszorút. Vágó Pál meghatottan, érzéssel teljes beszéddel válaszolt. Délben egy órakor a kaszinó nagytermében 200 terítékű ünnepi ebéd volt, melyen jelen volt a kultuszminiszter képviselőjében Lippich főispán, továbbá Szénássy egyetemi tanár, Okolicsányi

képviselő, Bagossy alispán s az egész jászföld előkelősége. Elsőnek Lippich főispán köszöntötte az ünnepeltet előbb a miniszter, aztán a maga nevében. Szülővárosa nevében Fülöp Ferenc plébános köszöntötte, mire Vágó igen szép beszéddel válaszolt. Este 9 órakor hangverseny volt ugyancsak a kaszinó nagytermében. A program minden pontja pompásan sikerült. Az ünnepet igen sikerült fáklyásmenet zárta be.” (Hazánk 1902: 7).

Ekkora ünneplésre még Vágó Pál sem számított. 1902. június 14-én ezt írja Ambrozovics Dezsőnek:

„Kedves Barátom!

Fogadd köszönetemet szives megemlékezésedért, egyuttal sajnálatomat, hogy nem üdvözölhettelek annál a szép ünnepnél a melyet egy alföldi magyar város egy pictornak rendezett. - Nem egy alföldi város, hanem kettő rendezte, Szeged és Jászapáti, a mi egy orias számú ember érdeklődését jelenti a képzőművészet iránt.

Ha csak egy kissé sejteni tudtam volna előre a beállott fényes eredményt, elmentem volna hozzátok, a társulathoz és egyesülethez, könyörögni, hogy ne maradjatok távol, mert a művész saját társadalmi állásának tesz szolgálatot, ha részt vesz a képzőművészetnek rendezett ünnepélyen, ellenben elmaradásával hozzájárul a megszóláshoz. Magamat vádolom, hogy nem készítettem elő a művészek érdeklődését.

Kétszáz levelet írok meg; neked azt kell írnom, hogy vasúti összeköttetésünkről nem vagy informálva, mert háromszor hetenként hajnali vonatunk is van, azért ha egyszer rászánod magadat, nem fog nagy áldozatodba kerülni, ha felkeresel. Szivből ölel szerető barátod

Vágó Pál

Jászapáti 1902 jun. 14.” (Szvitek 2000: 254).

Zárjuk e tanulmányt az alkotó, Vágó Pál 1902-es gondolataival: a festmény valóban a Móra Ferenc Múzeum egyik ikonikus alkotása lett, mely napjainkban is a Kultúrpalota dísztermében látható.

„[...] Midőn tehát e munkát, amelyet én most már befejeztem, Nagyságodnak átadom, kérem fogadják azt, mint szeretetemnek és lelkesedésemnek örökös beszélő tanubizonyságát, fogadják avval a szeretettel, amelylyel alkottam és amelylyel most önöknek átadom. Legyen ez a városnak idővel értékben gyarapodó kincse, hirdesse századokon át minden vonása, hogy szerzője még a földi lét határán túl is imájába foglalja e várost, hogy a magyarok Istene nemzetünk vigasztalására minden dicsőségén évszázadokon, ezredeken át vezércsillagunknak tartsa meg Szeged városát” (Szegedi Híradó 1902c: 2-3). (5. sz. kép)

Németh Ferenc (1996): A millenium Bánátban – bánátiak a milleniumon. In: *Híd*, 1996/5-7., 533-539. p.

Szvitek Róbert József (2000): Ambrozovics Dezső, a művészetek pártfogója. In: Kovács Tibor (szerk.): *Folia Historica* 21/II. Budapest: Magyar Nemzeti Múzeum, 243-260. p.

FORRÁSOK

Napilapok:

Budapesti Napló 1899: 1899. október 26.
 Délmagyarország 1917: 1917. május 3.
 Délmagyarország 1924: 1924. február 24.
 Délmagyarország 1928: 1928. október 19.
 Délmagyarország 1931a: 1931. április 5.
 Délmagyarország 1931b: 1931. június 7.
 Hazánk 1902: 1902. június 12.
 Szegedi Híradó 1902a: 1902. március 13.
 Szegedi Híradó 1902b: 1902. március 23.
 Szegedi Híradó 1902c: 1902. május 13.
 Szegedi Híradó 1902c: 1902. május 13.
 Szegedi Napló 1895: 1895. október 5.
 Szegedi Napló 1896: 1896. december 19.
 Szegedi Napló 1902a: 1902. március 6.
 Szegedi Napló 1902b: 1902. május 13.
 Szegedi Napló 1902c: 1902. május 15.
 Szegedi Napló 1902d: 1902. május 27.
 Vasárnapi Újság 1902a: 1902. január 5.
 Vasárnapi Újság 1902b: 1902. május 18.
 Vasárnapi Újság 1902c: 1902. június 15.

Levéltári források:

MNL Csongrád Megyei Levéltár Szegedi Levéltár, Szeged Város Tanácsának iratai:

MNL CSML SZL SZVT i. 1463 sz. / 1897.
 MNL CSML SZL SZVT i. 4502 sz. / 1897
 MNL CSML SZL SZVT i. 4502 sz. / 1897
 MNL CSML SZL SZVT i. 6948 sz. / 1895.
 MNL CSML SZL SZVT i. 13333 sz. / 1899.
 MNL CSML SZL SZVT i. 16937 sz. / 1902.
 MNL CSML SZL SZVT i. 20279 sz. / 1899.
 MNL CSML SZL SZVT i. 27220 sz. / 1896.
 MNL CSML SZL SZVT i. 31758 sz. / 1899.
 MNL CSML SZL SZVT i. 35576 sz. / 1894.
 MNL CSML SZL SZVT i. 35657 sz. / 1899.
 MNL CSML SZL SZVT i. 36111 sz. / 1896.
 MNL CSML SZL SZVT i. 37249 sz. / 1901.
 MNL CSML SZL SZVT i. 44607 sz. / 1899.
 MNL CSML SZL SZVT i. 49241 sz. / 1900.

¹„Szerződés

Mely egyrészt Szeged szab. kir. város tanácsának 4295/ 97. számú határozatával kiküldött, alulírott képviselője másrészt Vágó Pál budapesti lakos festőművész mint vállalkozó között következők feltételek alatt kötött és pedig

1. Szeged szab. kir. város tanácsának alulírott megbízottja a város nevében megbízza Vágó Pál budapesti lakos festőművészt, hogy olajban festendő képen örökítse azon pillanatot, amikor 1879. év március 17-én Ferenc József király Őfelsége Szegedet meglátogatván, annak hullámverte romjai felett azon emlékezetes igéket mondotta: „Szeged szebb lesz, mint volt.”

2. A kép térfogata keret nélkül 24 méter legyen, a kép magassági és szélességi méreteit a kép elhelyezésére szánt falfelülethez és csoportosításhoz kell alkalmazni : a kép általános alaberendezésének rajzát azon Szeged város tulajdonát képező vázlatnak kell képeznie, amely az e célból hirtetve volt szűkebb pályázat alkalmával az Országos Képzőművészeti Tanács 1896. december 26-án tartott ülésén elfogadott és ez idő szerint vállalkozó művész birtokában áll.

3. A képen Őfelségének, kíséretének és a helyi képviselőnek (14—16 alak) arcképséggel és életnagyságban kell megfesteniök, az elhelyezésnek helyzethűnek kell lennie, mely kérdésekben vállalkozó művész Szeged város hatóságához fordulni és annak útbaigatását lehetőleg figyelembe venni köteles.

4. A kép 1899. évi január hó első napjára elkészítendő, ugyanakkor keret nélkül, de felfeszítve Szegeden a város kiküldöttjének átadandó.

5. A kép festésének ideje alatt annak folytatólagos haladását a Szeged város kiküldöttjével kiegészített Országos Képzőművészeti Tanács ellenőrzi, a kivitelre nézve utasításokat, a kész képnek átvehetősege iránt szakvéleményt ad és a fizetés eszközölése iránt javaslatot tesz.

6. A festmény tiszteletdíja 20 000, azaz Húszezer a. é. forintban állapítatik meg, mely összeg egyharmada vállalkozó művésznél előlegül jelen szerződés tanácsi jóváhagyása után azonnal, másik kétharmada pedig a festmény teljes befejezése, annak kedvező bírálata után az átvételkor lesz kifizetendő. E bírálatot az 5. pontban említett Képzőművészeti Tanács eszközli: megjegyeztetvén, hogy vállalkozó művész a kész képen a bírálat által követelt módosításokat fogantatosítani tartozik.

7. Megjegyeztetvén, hogy a kép a festés meghirdetésétől kezdve már a város tulajdonát képezi, megállapítatik, hogy ha a vállalkozó művész a kép befejezése előtt elhalna, vagy azt a kikötött határidőre bármi okból be nem fejezhetné, úgy a képet a város az átadásra kikötött határidőben, vagy a művész elhalálása esetében azonnal átveheti anélkül, hogy vállalkozónak, vagy örökösének bármi további fizetést teljesíteni kötelezhetnének.

8. Vágó Pál festőművész jelen szerződés alapján az 1., 2. és 3. pontokban jelzett kép festését elvállalja: kötelezőleg kijelenti, hogy a jelen szerződés összes pontjaiban szabályozott feltételeket elfogadja és ezeket magára nézve kötelezőnek ismeri, egyébként is kötelezi magát arra, hogy a szerződés tárgyát képező festményt teljes művészi becsvágygal dolgozza ki, azt a 4. pontban kitett időre elkészíteni és Szeged városának átadja.

9. Megállapítatik, hogy a jelen szerződés bélyegköltségeit, valamint a jogügyleti illetéket vállalkozó művész viseli, valamint megállapítatik az is, hogy per esetén a szegedi királyi járásbíróóság illetékes.

Mely szerződés előttünk felolvassa általunk megértve, két tanú előtt aláíratott azzal, hogy a Szeged város tanácsa által leendő jóváhagyása után válik kötelezővé.

Szegeden, 1897. február hó 9-én.

Előttünk: Dr. Zámbo György, Jankó Vilmos tanúk.

Dr. Lázár György h. polgármester. Vágó Pál, vállalkozó” (MNL CSML SZL SZVT i. 4502 sz. 1897: o.n.).

²A *Visszaemlékezések az elhunyt festőművész szegedi munkásságáról* (Délmagyarország 1928) című cikk írójánál olvashatjuk, hogy Pocsátka Károlynak, a régi szegedi üvegkereskedőnek volt albérlője.

1. sz. kép: Stefánia, Szegedi Nemzeti Színház, Szeged, 1894. Dabasy Fromm Géza felvétele. Adományozó: Kiss László.
Forrás: fortepan.hu

2. sz. kép: Széchenyi tér a Városháza tornyából nézve, balra a Törvényszéki Palota, Szeged, 1894. Dabasy Fromm Géza felvétele. Adományozó: Kiss László. Forrás: fortepan.hu

3. sz. kép: Széchenyi tér a Városháza tornyából nézve. Jobbra a Takaréktár utca sarkán a Takarékpénztár 1864-ben épült első épülete, Szeged, 1894. Dabasy Fromm Géza felvétele. Adományozó: Kiss László. Forrás: fortepan.hu

4. sz. kép: Közúti híd a szegedi hídfő felé nézve, Szeged, 1894. Dabasy Fromm Géza felvétele. Adományozó: Kiss László. Forrás: fortepan.hu

5. sz. kép: Vágó Pál elkészült árvízképe, 1902, a Móra Ferenc Múzeum gyűjteményéből. Leltári szám: 50.485.1

"Szeged Will Be More Beautiful Than It Was" - Additions to the History of Pál Vágó's painting of the great flood of Szeged

Péter Sólyom

On the occasion of the national celebration of the approaching millennium, the council of the city of Szeged set the goal of capturing the most significant event in the history of the city in the form of a historical image. When on 17th March 1879 King Franz Joseph I appeared in Szeged, which was destroyed by the flood, he made the forever memorable statement that "Szeged will be more beautiful than it was". Among the famous painters of the age, Pál Vágó was asked to paint the monumental image, who thus became one of the defining figures of Szeged at the end of the 19th century. He was a resident of the city for more than half a year. This study's aim is to add to the history of the flood painting through archival documents and contemporary newspaper articles, thus recalling the image of Szeged, which was already renewed at that time.

Szeged-Tápé, Szent Mihály templom – A középkori szentély falképeinek restaurálása

Fazekas Gyöngyi*

* Koszta József Múzeum, Szentes

Kulcsszavak

eucharisztia
pünkösti liturgia
sablon festés

Eucharist
Pentecost liturgy
template painting

Absztrakt

Az egyházi iratok feljegyzése szerint a szeged-tápéi Szent Mihály templom már 1059 óta Szent Mihály tiszteletére van ajánlva. Némethy főesperes 1754-es jelentésében úgy írja, hogy a tápéi templom 700 éves. A jelenleg látható gótikus szentély két periódusban épülhetett. A kutatásból ismert, hogy a középkori szentélyben két, különböző korból származó falkép található. A helyreállítás során ezeket úgy kellett restaurálni, hogy harmonizáljanak egymással és a környezetükkel.

Tápé a Dél-Alföld legszebb városával, Szegeddel határos. A térség egyik legfontosabb középkori falfestménye ennek, az egyik legrégebbi magyar falunak a templomában maradt fenn. A Honfoglalás útról nyíló, Régész téren álló Szent Mihály templom a mai formáját több építési periódust követően, 1939-40-ben elnyert, keresztalaprajzú, egytornyos templom. Bővítését (csaknem 600 m²-re) Tápé fejlett hitélete tette szükségessé.

A mai, modern templom kereszthajójaként maradt meg az 1750 körül barokk hajóval bővített templom, melynek a ma keresztelőkápolnaként használt középkori szentélye megőrizte gótikus formáját. Ebben található a restaurált falkép töredékek, melyeknek összfelülete körülbelül 24 m².

2008-ban Perlaki György plébános úr felkért a helyreállítási tervet elkészítésére és a restaurálási munkák elvégzésére.

Építéstörténet, a korábbi épületkutatások, feltárások eredményei

Az egyházi iratok feljegyzése szerint a templom már 1059 óta Szent Mihály tiszteletére van ajánlva. A szentély eredetileg temetőkápolnának épült, a mai templom környékén végzett ásások alkalmával mindig kerültek elő embercsontok, melyeket a munka befejezése után visszahelyeztek. Némethy főesperes 1754-ben jelentésében úgy írja, hogy a tápéi templom 700 éves. „Ha tehát van alapja e későbbi okirat állításának, akkor keresni kell nyomait ama templomnak, amely a gótikus templom előtt állt, vagy állhatott e helyen”(N. Czike 1939: o.n.). (1-2. sz. kép)

A restaurálási munkákkal párhuzamosan szondázó régészeti feltárás is volt, annak érdekében, hogy megtudjuk, hol van a középkori templom járószintje, és azt, hogy a mai torony és a szentély milyen kapcsolatban van egymással. 2009-ben a Jankovics Norbert régész által nyitott kutatóárkok beigazolták, hogy a középkori szentély és a déli oldalon álló torony alapozásai elválnak (KÖSZ 2009a: 10). Továbbá a jelenleg látható középkori szentély minimum két periódusban épülhetett. A gótikus sekrestyében több helyen megtalálható a szentély

külső homlokzatának vakolata, ahogy például „befut” a boltozat alá. Jankovics Norbert a régészeti kutatása során szintén talált embercsontokat a szonda árkokban, sőt a világháborús emlékmű mellett egy korábbi épület falmaradványát is megtalálta.

A gótikus templom építésére két időpont is meg van jelölve: az egyik kiadványban az 1138-as dátum szerepel, a másikban pedig (Jékely – Ikafalvi Diénes 1990) az 1290-es.

A festések keletkezési ideje

A figurális falképre is két dátum szerepel: az egyik 1380-ra teszi a keletkezését, a másik 1480-ra.

Bartos György művészettörténész 2009-ben készített kutatási dokumentációjában: „A korábbi vakolatrétegen csak felszentelési keresztek és az északi falon a szentségtartó fülke körüli díszítés, a későbbi, 15. századra datálható kifestésen pedig szentek álló alakjai láthatóak” (KÖSZ 2009b: 3).

Tápé a középkorban királyi birtok volt, és a Dömösi prépostsághoz tartozott, ez a templom a XVII. századig állt itt. 1754-ben a gótikus templomot barokká építették át. A gótikus szentély falait meghagyták, a keleti falra egy nagy oltárt helyeztek el, a tartó gerenda nyomát a figurális festésben megtaláltuk, a déli falra egy nagyméretű ablakot vágtak, ezáltal itt a figurális festés elpusztult, csak töredékesen maradt fenn. A középkori sekrestyéből lett a ma is látható harangtorony.

1938-1940 között az addig egyhajós barokk templomot kereszthajósra bővítették. Több terv is készült az átépítésre, de végül Várnai Dezső tervei szerint valósult meg a bővítés.

„1940-ben hibás szemlélettel, a műrészletek vélt megőrzése mellett, a gótikus hajó északi és déli falát elpusztítva, gótizáló modern templomot építettek észak-déli irányban” (Jékely – Ikafalvi Diénes 1990: 448). (3. sz. kép)

A padlástérben még ma is megtalálható és szinte eredeti állapotában látható a XIII. századi szőlőmintás sablonfestés, ez a motívum van a középkori szentélyben a pasztofórium körül. A középkorban a pünkösdi liturgia része volt, hogy a galambokat itt reptették ki, tehát a középkori templomhajóból látni lehetett a jelenleg a padlástérben lévő ajtót. (4-5. sz. kép)

A XIII. századhoz tartozó díszítőfestés a pasztofórium körül körbefutó szőlőmintás sablon a felszentelési keresztek és a bordán található piros díszítés, mely nyomokban megtalálható a sekrestyében is.

Korábbi beavatkozások a falfestéseken

A figurális falképeket először nagy valószínűséggel Ibrahim nagyvezér martalócai csonkították meg (a szemek kibökődése) az 1526. évi szegedi táborozásuk alkalmával. (6-7. sz. kép)

A XV. századi festéshez a figurális falképek tartoznak. Ezek a falképek az 1935-ös régészeti kutatás alkalmával kerültek elő. Korábban már Móra Ferenc is említést tett a szentekről, de 1870-ben lemeszelték a falat.

A középkori freskókat 1940-ben Szentiványi Endre restaurálta.

1961-ben a zsindelytető leégett, a tűz oltása során a falképek erősen megrongálódtak. A falképek állapotát Illés János restaurátor művész mérte fel, valószínűleg ő ragasztotta a képek felületére a gézdarabokat is (a szennyeződésből és az elöregedett ragasztóból következettünk erre).

2010-ben a középkori szentély falszigetelése elkészült, a freskókat szivárgó víz már sehonnán nem károsítja. A talajvíz viszont továbbra is a középkori szentély és a sekrestye téglá burkolatán párolog a belső tér felé, és ez által folyamatosan magas a páratartalom a légtérben.

Ellentmondások a tápéi falképek és a régi szentély keletkezésével és restaurálásával kapcsolatban

„Az eredeti gótikus épület a XIV. század derekán keletkezhetett, egy korábbi, 1247. év körüli alkotás nyomain, amelynek még meglévő maradványa a félköríves freskódíszes diadalív” (Technika 1941: 324).

„[...] IV. Béla király 1247-ben Thapey falut és a tatárok kiirtotta Csupor-nemzetség Wartow (vár-tó) halastavát a szegedi vendégeknek adta, s a beiktatást Leontin szer-monostori apátra bízta. A magyar Sion azt is megírja, hogy ez időben a szermonostori románstílusú templomot leégették a tatárok, és hogy az gót stílusban épült újjá. Valószínűleg ugyanez a sors érte a tápéi templomot is. Egy későbbi okirat (Némethy főesperes jelentése (1754) a templomot 700 évesnek mondja [...]. Fontos érv a templom eredeti épületének XI. századból való származására a templom tornyába több sorban beépített igen vékony téglák (24x14x4,5 és 22x14x4,5 cm.) Ilyen vékony téglák szerepelnek a kalocsai templom alapjában is. Későbbi időkben mind általánosabb a 6.5 cm téglavastagság [...]. Valószínűleg a XI.-XII. században épült itt az első templom, mint egyhajós román stílusú épület” (N. Czike 1939: o.n.).

„Annak ellenére, hogy a tápai templom első, gótikus körszentélyének építését a tudomány a 13. század elejére teszi, valószínűsíthető, hogy az első, 1138. évi országos helység-, illetve lakosság-összeírás már itt találta a kis kerek épületet” (ifj. Lele 1998: 11).

„A falképre vonatkozóan többek között Jankovics Dénes ír. Kéziratában Magyarország műemlékei I. (Budapest, 1951.) munkájának vonatkozó részére hivatkozva megjegyzi: *Genthon István egyértelműen a XIV. század elejére helyezi a freskók készítésének idejét.* Bálint Sándor is csatlakozik ehhez a kormeghatározáshoz, sőt analógiaként említi Kiszombort, Óföldreákot, Algyőt, Szentmihályteleket és a kiskundorozsmai falfestés-maradványokat. Jankovich azonban megjegyzi, hogy az Apostolok-kép egy későbbi időben készülhetett, vagyis a fönt jelzett időben, a XIV. század elején, ám e képek alatt egy régebbi sejtethető” (ifj. Lele 1998: 14).

„Az egész (...) durván volt fehér vakolattal bevonva (hogy a következő réteg könnyebben kössön), ezen három konzekrációs kereszt volt, melyből kettő megvan, továbbá a Szentségfülke színes kerete, melynek kb. fele megmaradt. Amikor utóbb pénz volt rá, átvakoltatták az egész szentélyt, erre az új rétegre festették a falképeket. Ezekből a keretekbe foglalt alakokból megvan Szent Hubertus, egy ismeretlen női szent, Szent Pál, Krisztus a kereszttel, valamennyi meglehetősen ép fejvel, az Atya (...) fejének töredéke és három szent kezének töredéke fej nélkül. A falképek a XV. Századból valók és művészi szempontból rendkívül érdekesek. Rekonstrukciós vakolatra két fejet elkészítettünk, a további munkát azonban okvetlenül meg szeretném veled beszélni. Kedden (...) várunk, az esperes vendégei leszünk ebédre. Egyébként is jó lesz, ha itt leszel, mert a padok terveit kéne felülvizsgálni, s az orgona terveit megbeszélni” (Szentiványi 1935: o.n.).

A falképek leírása, ikonográfia, ábrázolásmód, a festés periódusai

Az északi fal falképei

A XV. és a XIII. századi falképek a gótikus szentély egész területén töredékesen megtalálhatók. A kiegészítő vakolat a XIII. századi falsíkkal van egyben, a XVI. századitól szintkülönbséggel válik el. Kivételt képeznek a kisebb hiányok pótlásai, ezek természetesen az eredeti vakolatok síkjához igazodnak.

Az északi falon, a diadalívtól befelé haladva, az utólagosan bevágott ajtótól jobbra, Szent Jakab alakjával indul a töredék. A szent egész teste hiányzik, a vállaktól felfelé a töredékből kiderül, hogy ruhája vörös színű volt, sárga glóriával körülvett fején zöld, kagylóval díszített kalapot visel. Mellette egy lombos, zöld, vörös és barna színnel megfestett fa áll, körülötte stilizált fűszálak, virágok láthatók. A háttér (az összes mezőben) sötétszürke,

körben egyszerű fehér színű félkörökből és pöttyözésből álló indaszerű díszítéssel.

A falkép festett mezőit gazdagon díszített keretezés választja el egymástól. A keretezés közepén végigfutó fekete-fehér sablon mintás díszítés mellett vörös - fehér - vörös csíkozás fut végig.

A Szent Jakab feletti lunettán a falképtöredék a bal sarokból indul, és valamivel kevesebb, mint felét tölti ki a mezőnek. A töredékből két alak ruhájának alsó része bontakozik ki, a lunetta felső részén a festés sajnos teljes egészében hiányzik. A bal oldali alak ruhája vörös, a jobb oldalié fehér, vörös sablonnal felvitt stilizált virág motívumokkal.

A következő mezőben Szent Jakab mellett két ismeretlen Apostolt vagy Szent Annát és Szent Joachimot láthatjuk. Szent Anna (?) teljesen szembefordul a nézővel. Szent Joachim (?) mindkét kezével Anna (?) felé fordul. Szent Anna (?) kezében könyvet tart, ruhája sárga, köpenye zöld színű, glóriája a többi szent glóriájával szemben a vakolatba nyomott csíkokkal díszített. Szent Joachim (?) zöld ruhát és vörös, gazdagon díszített köpenyt visel. A szent Jakabot körülvevő ábrázoláshoz hasonló, stilizált növényekkel díszített réten állnak, a háttér itt is sötét színű csillagokkal díszített.

A két alak között a XIII. századi szentségtartó szakítja meg a XV. századi falkép folyamatosságát. A XV. századi falkép alól a XIII. századi falkép válik láthatóvá a szentségtartó körül. A XIII. századi falkép a szentségtartó jobb alsó sarkánál festett, vörös és zöld szőlőmintás sablonfestés, vörös keretezéssel. A XV. századi falkép alatt a hiányoknál is jól látható a festés nélküli fehér színű, középkori réteg.

A Szent Anna (?) és Szent Joachim (?) feletti lunetta szinte teljes egészében üres, az alsó részén erősen kopott XV. századi réteg látható, halványan kirajzolódik egy fehér ruhás térdeplő alak.

A XIII. és XV. századi rétegek között több helyen a széleknél barnás enyves papírt láthatunk, amiből arra a következtetésre jutottunk, hogy a XV. századi réteget valamikor leválasztották, majd miután meggyőződtek arról, hogy a XIII. századi réteg festetlen, a leválasztott falképet visszaültették a helyére. Mindez csupán feltételezés, dokumentációt sajnos nem találtunk a korábbi restaurálásokról, így ha történt is leválasztás, annak technikájáról nem tudunk semmit, a beavatkozásra csupán a rétegek közötti papír jelenléte utal.

Az apszis falképei

Az apszis formája sokszögű, nyolcszög három cikkelyével záródik. A falakon itt is megjelennek mind a XIII., mind a XV. századi kifestések töredékei. Mindegyik osztásban egy-egy ablakot helyeztek el. Mind a három ablakbéllet festve volt a XVI. században. A falképtöredékek közepre csoportosulnak, a felső és a lábazati részeken a '40-es évek helyreállításának sötét vakolatát láthatjuk.

A középső ablak alatt egy XIII. századi, sárga alapra vörössel festett felszentelési kereszt látható. Az ablakbélletekben megismétlődnek a jeleneteket keretező minták. Eredetileg a boltozat bordáinak meghosszabbításaként vörös és fehér csíkozás futott végig a falakon a lábazatig, megerősítve ezzel az apszis három cikkelyét. A mezőkben az ablakok körül színes növényi motívumokat láthatunk.

A déli fal falképei

Az összes közül a déli fal a legtöredékesebb. A legösszefüggőbb XV. századi rétegen egy szakállas apostol vagy Krisztus alakot láthatunk, díszes, vakolatba nyomott glóriával, kereszttel a kezében, vele szemben az utólagosan nyitott ajtó felett egy töredékes szent fej rajzolódik ki. A sötét háttérre csillagok díszítik. Alatta a középkori rétegen töredékes, sárga alapon vörös felszentelési kereszt látható. A déli fal első mezőjét a barokk átépítés pusztította el a nagyméretű ablak nyitásával, ezért itt a szentek ábrázolásából csak egy töredékes fehér köpeny stilizált búzavirág díszítéssel maradt fenn.

A diadalív falképei

A szentélyből jól láthatjuk a diadalív oszlopain a XIII. századi töredékeket. Az északi fal oszlopán egy kisebb-, a déli felén pedig egy nagyobb töredék látható az oszlopok felső részén.

A diadalíven található XV. századi falkép is töredékes, az ív déli oldalán az okos szüzek láthatók, koronával a fejükön, az északi oldalon pedig a balga szüzek, korona nélkül. A diadalív öt egyenlő mezőre van osztva, középen egy záró motívummal, a szüzek pedig jobbról-balról kettesével vannak ábrázolva, úgy, hogy legfelül mindegyik oldalon egy-egy szűz van.

A restaurálás előtti állapot és a feltárás

A 2008-ban kezdődött restaurálás során szabad szemmel is jól láthatók voltak a korábbi restaurálások nyomai. A szentek szemét és száját a török időkben elpusztították, majd az 1941-es restaurálás során ezt is helyreállították, és kiegészítették. (8. sz. kép)

A kutatás előtt normál, súrló és lumineszcens felvételek készültek a keresztelőkápolna és a falképek teljes felületéről. A kutatás menetét és eredményét is fotókkal dokumentáltuk. A súrlófényben készült fotókon jól látható, hogy a vékony vakolatot ecsettel vitték fel, a lumineszcens felvételeken pedig jól kirajzolódtak Szentiványi Endre restaurálásának kiegészítései. (9. sz. kép)

A munkát kisebb kutatóablakok nyitásával kezdtük az 1940-es évek szürke rekonstrukciós vakolatán. A falat ugyan már korábban (1938-ban) teljes egészében feltárták, a kutatóablakokból kiderült, hogy kisebb kiterjedésű XIII. századi fehér meszelt vakolat töredékesen még előfordul az 1940-es vakolat alatt. Ennek feltérképezésére úgy döntöttünk, hogy eltávolítjuk az oldalfalak szürke vakolatát, hiszen az művészi értéket nem képvisel, felülete elkoszolódott, nem tisztítható, hiányos, és firkák, bekarcolások lepik el, az eltávolításával több információhoz juthatunk a szentély építésével és kifestésével kapcsolatban. Továbbá az eredetinel erősebb, tömörebb összetételű 1940-es vakolat alól a víz oly mértékben nem tudott elpárologni, hogy az alatta lévő téglákárosodott, és a víz a gyengébb szerkezetű figurális falképen keresztül párologott el, sókristályokkal borítva a falkép felszínét. (10-11. sz. kép)

A feltárás eredményei

A mennyezet szürke vakolatának teljes eltávolítására nem került sor, csak kutatóablakokat nyitottunk a bordákon és a bordák között, ebből ugyanis kiderült, hogy a boltozat téglái több helyen meglazultak, néhol csak a vakolat tartja őket. A kutatóablakokból még azt is megtudtuk, hogy a bordák is festettek voltak a XIII. században, de ebből mára sajnos csak morzsák maradtak fenn. A déli falon a rekonstrukciós vakolat eltávolítása után előkerült egy nagyméretű befalazott ablaknyílás, amelyet a barokk átalakítás során nyitottak. (12. sz. kép)

Ekkor nyithatták meg újra a déli falon lévő ajtót, mivel ezt az ajtót a XV. századi figurális falképeinek kiosztása miatt azok festésekor be kellett falazniuk. Az északi falon is ekkor nyithatták meg a ma is látható ajtónyílást. Ez részben megmagyarázza a déli és az északi fal falképeinek töredékességét. Az északi falon Szent Anna(?) és Joachim(?) között jelenleg látható pasztofórium a XIII. századból való, így felmerül a kérdés, hogy a korábbi restaurálás során tárták-e fel, vagy a XV. században a szentségtartó is a kompozíció része volt a két szent között.

A szentélyben korábbi ablakok nyomait találtuk meg. A XIII. századi vakolatnál korábbi vakolatréteget nem találtunk ugyan, de a jelenlegi ablakok alatt kb. fél méterrel kezdődő befalazott ablaknyílások béléte egyértelműen vakolt volt. Az újonnan előkerült ablakkáva a középkori felszentelési kereszt alatt futott, így arra a következtetésre jutottunk, hogy valamivel korábban itt egy sekrestye nélküli templom állhatott. Ezt támasztja alá az is, hogy a kápolna „külső vakolata” a sekrestye boltozata alatt folytatódik, befut alá, és az alapozás sem egyidőben készült a szentéllyel. (13. sz. kép)

A restaurálás megkezdésekor még nem gondoltuk, hogy a munka befejezéséig ilyen sok új információt kapunk a térség egyetlen kiemelt műemlékéről.

Az első érdekesség restaurálás-történetileg fontos. Már a tisztítás megkezdése előtt felfigyeltünk a vakolat alól előbújó papírfoszlányokra, később egyértelművé vált, hogy az 1940-es restaurálás során a feltáskásodott figurális falképet enyves papírral ragasztották vissza a XIII. századi vakolatra. (14. sz. kép)

Mint tudjuk, 1938-ban Esztergomban restaurált a kor legjobb olasz falkép-restaurátora, a milánói Mauro Pellicoli. Feltételezzük, hogy Szentiványi Endre az ott látottakat akarta megvalósítani Tápén. A tápéi templomlátogató vendégkönyv beírása szerint 1940-ben, szeptember 10-én a helyszínen járt többek között Dr. Lux Kálmán is, és mint tudjuk, az ő fia, Lux Géza dolgozott együtt Pellicolival Esztergomban. A vendégkönyv további beírása szerint 1941. október 21-én Berlinből egy bizonyos Dr. Hildegard von Straelenbonsad művészettörténész járt a tápéi templomban. Úgy tűnik, hogy a falképek napfényre kerülése akkor nagy érdeklődést váltott ki. Időközben, ahogyan a por és sókristályok elfedték a falképeket, úgy a szépségükről is megfejtkezett mindenki. Sajnos az 1940-es restaurálásról dokumentáció nem maradt fenn, és az egyházi iratokban sem találtunk feljegyzést az átépítésre vonatkozóan.

A második nagyon érdekes dolog, ami a tisztítás során a szemünk elé tárult, az a hihetetlen gazdag és színvonalas sablon minták, amiket a díszítéshez használtak. A középkori festészetben megszoktuk, hogy a képek kereteihez és a ruhák dekorálásához egy két sablont használtak, de azt, hogy 21 különböző formájút használtak volna, azt nem. Egy-egy sablonból kész virágos bokrokat varázsoltak azzal, hogy a sablont körbeforgatták, és a mintákat különböző színűre festették. Mindig foglalkoztat bennünket az, hogy az adott művet ki/k festhették? Merre jártak azok, akiknek ilyen gazdag sablon gyűjteményük volt, hogy-hogy eddig máshol nem láttuk (kettő kivételével) ezeket? Talán szerzetesek voltak vagy ötvösök, és minden új megbízáshoz új ólomlemez sablont készítettek? (15. sz. kép)

A harmadik izgalmas kérdés sincs még megfejtve, de ez is a maga nemében ritkaságszámba megy. A XIII-XIV. századtól az eucharisziát a szentély falába épített pasztofóriumban őrzik, ezért gondoljuk, hogy itt Tápén a már meglévő pasztofóriumot a figurális ábrázolásnál sem falazták be, hanem témát választottak hozzá, és így eshetett a választás a Szeplőtelen fogantatásra, és ebben az esetben a képen Szent Annát és Joachimet látjuk, és ha igen, ha valóban ez van oda festve, akkor ez az eucharisztia (Szilárdfy 2001: 180) egyedinek mondható. A figurális kép vakolata a pasztofóriumhoz közeledve teljesen elvékonyodik, ez is arra enged következtetni, hogy nyitott volt. (16-17. sz. kép)

A maga nemében az okos és balga szüzek ábrázolása különleges: az, hogy csak az okosak fejére tettek koronát, hogy szinte mindegyiknek önálló arckifejezése van, vagy ahogy a balga szüzek perlekednek. Mindent alapul véve fontos lenne a restaurálás után művészettörténeti tanulmányt készíteni a falképekről. (18-25. sz. kép)

A szentély feltárását és konzerválását Selmeczi Anna festő-restaurátorral együtt végeztem, a vakolat-kiegészítést, tisztítást és az esztétikai helyreállítást pedig Kákonyi Zsófia festő-restaurátorral 2015-ben.

IRODALOM

- Jékely Zsolt - Ikafalvi Diénes Virág (1990) (szerk.):
Magyarország műemlékjegyzéke. Budapest: Országos
Műemléki Felügyelőség.
- Lele József ifj. (1998): A tápaiak hite. Szeged: Csongrád
Megyei Múzeumok Igazgatósága.
- Műemlékvédelmi szemle 2. A tápéi plébániatemplom
kibővítése és helyreállítása (1941). In: Technika 1941/8.,
324 – 325. p.
- N. Czike Gábor (1939): Adalékok a tápéi templom
történetéhez. Szeged: Szeged Könyvnyomda.
- Szilárdfy Zoltán (2001): Szó és kép : Az archaikus szent
szövegek tükröződése az ikonográfiában. In: Barna Gábor
(szerk.): „Nyisd meg Uram, szent ajtódat...” Köszöntő kötet
Erdélyi Zsuzsanna 80. születésnapjára. Budapest: Szent
István Társulat, 267–288. p.

FORRÁSOK

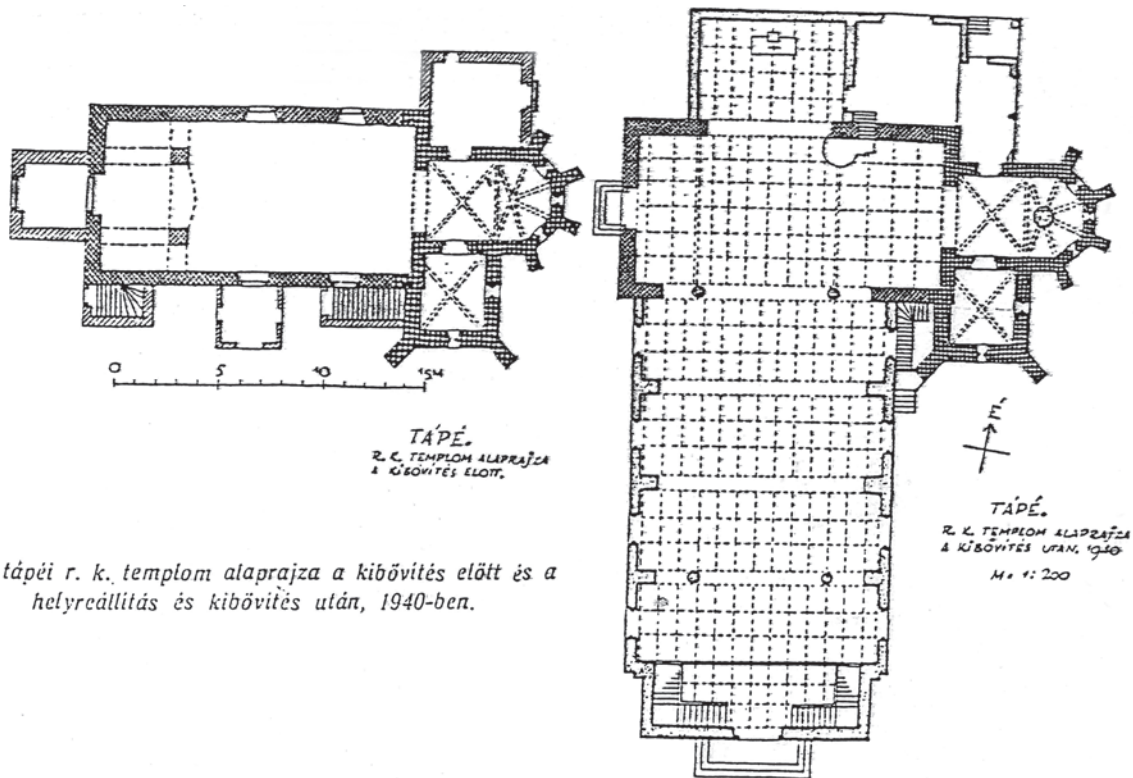
- Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat (2009a): Szeged-Tápé,
Szent Mihály templom és a középkori toronyaljban végzett
régészeti próbafeltárás kutatási dokumentációja.
- Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat (2009b): Szeged-Tápé,
Római Katolikus Templom. A középkori templom és toronyalj
falkutatása.
- Szentiványi Endre: Képeslap Dr. Lux Gézának, 1935. (Forster
Gyula Nemzeti Örökségvédelmi és Vagyongazdálkodási
Központ Tudományos Irattára, Lux 1713/1)

1. sz. kép: A keletelt középkori szentély a barokk toronnyal. Az 1754-ben épült barokk templomnak a gótikus sekrestye lett a harangtornya.

2. sz. kép: A barokk templom nyugati oldala a 20. századi szentéllyel. Az átépítést követően az addig keletelt templomból egy észak-dél fekvésű lett. A szerző felvétele.

4. A tápéi r. k. templom alaprajza a kibővítés előtt és a helyreállítás és kibővítés után, 1940-ben.

3. sz. kép: Az alaprajzon az 1940-es bővítés látszik. (Technika 1941/8., 325. p.)

4. sz. kép: A festett középkori padlásnilyás a 20. századi padláson. A szerző felvétele.

5. sz. kép: A padlás nyílásról készített festés részletfotója a szőlőmottóumról, mely megegyezik a XIII. századi pasztofórium körül lévővel. A szerző felvétele.

6. sz. kép: Szent Anna (?) restaurálás előtt. A szerző felvétele.

7. sz. kép: Szent Joachim (?) restaurálás előtt. A szerző felvétele.

8. sz. kép: A középkori szentély falképei restaurálás előtt. A szerző felvétele.

9. sz. kép: A középkori szentély északi fala restaurálás előtt. A szerző felvétele.

10. sz. kép: Jézus (?) restaurálás előtt. A szerző felvétele.

11. sz. kép: Tisztítópróba a XV. századi falképen. A szerző felvétele.

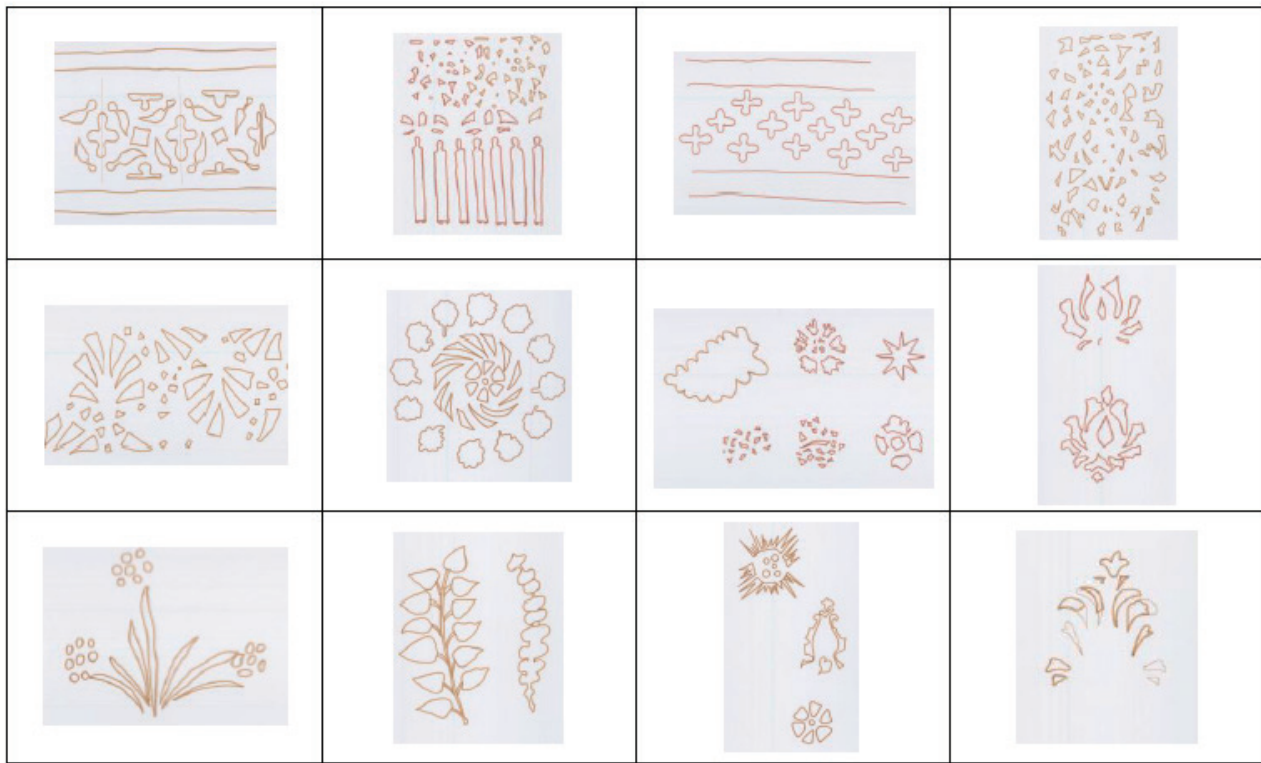
12. sz. kép: A befalazott barokk ablak a középkori szentély déli falán. A szerző felvétele.

13. sz. kép: A XIII. századi felszentelési kereszt alatt előkerült ablaknyílás. A szerző felvétele.

14. sz. kép: Az enyves papír a XIII. századi és a XV. századi falkép között. A szerző felvétele.

15. sz. kép: 15. századi sablon-minták. A szerző szerkesztése.

16. sz. kép: A XIII. századi pasztofórium részlete a szőlőmintával, a felette lévő XV. századi réteggel, amit ecsettel hordtak fel. A szerző felvétele.

17. sz. kép: Szent Anna (?) és Szent Joachim (?) a pasztofórium körül, - eucharisztia (?) A szerző felvétele.

18. sz. kép: Okos szűz koronával a fején. A szerző felvétele.

19. sz. kép: A perlekedő balga szüzek. A szerző felvétele.

20. sz. kép: Diadalíven az okos és balga szüzek. A szerző felvétele.

21. sz. kép: A déli fal, XV. századi falkép töredékkal. A szerző felvétele.

22. sz. kép: Jézus (?) és Szűz Mária (?). A szerző felvétele.

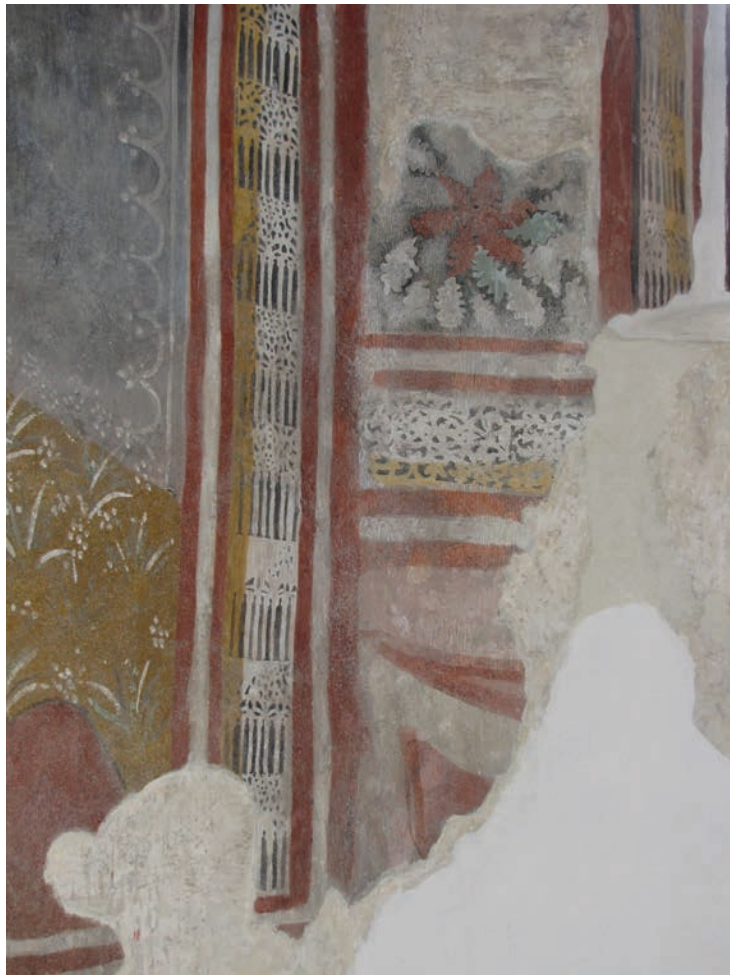

23. sz. kép: A restaurált északi fal. A szerző felvétele.

24. sz. kép: A XV. századi kép részlete az északi falon a lunettában. A szerző felvétele.

25. sz. kép: Az északi fal és a keleti fal találkozásának részlete. A szerző felvétele.

26. sz. kép: A restaurált középkori szentély. A szerző felvétele.

Szeged-Tápé, St. Michael's Church - Restoration of The Medieval Sanctuary

Gyöngyi Fazekas

According to the records of the church, the church of St. Michael in Szeged has been dedicated to St. Michael since 1059. Archbishop Némethy writes in his 1754 report that the church in Tápé is 700 years old. The Gothic sanctuary currently visible may have been built in two periods. It is known from research that there are two murals from different ages in the medieval sanctuary. During the restoration they had to be restored to harmonize with each other and their environment.

Restaurálás és digitalizáció. A restaurátorok által végezhető festékréteg-vizsgálatok

Tiszai Rebeka *

* Móra Ferenc Múzeum

Kulcsszavak

restaurátori vizsgálatok
műtárgyvédelem
digitális rekonstrukció

restoration investigations
artefact protection
digital reconstruction

Absztrakt

A restaurátor tevékenység célja a műtárgy, vagyis a kulturális örökségünk szeletének védelme és a tárgyak anyagában való megőrzése. A festmény a története mellett magában hordozza azokat az információkat, amelyek a korra jellemzőek. A restaurátori vizsgálatok fontossága abban rejlik, hogy ezeket az információkat kutatja. Természettudományos vizsgálati módszerekkel választ kaphatunk a felhasznált festékpigmentek és kötőanyagok, a festéstechnika kérdésére. Ennek a folyamatnak a részét képezik például a műtárgy különböző hullámhosszokon való fényképezése, a keresztmetszet-csiszolatok mikroszkópos vizsgálata, mikrokémiai tesztek és a nagyműszeres vizsgálatok elvégzése. A vizsgálatokhoz használt eszközök, eljárások konkrét példákkal való szemléltetése mellett tanulmányomban kitérek a digitális rekonstrukciós problémakörére is. A műtárgy útja a restaurátor műhelyből a bemutatóterekben való elhelyezéséig vezet, ez a bemutatás digitális úton is történhet.

A restaurátor feladatköre elsősorban a műtárgy romlási okainak megszüntetése, minimalizálása, vagyis mindössze konzerválási beavatkozás és a szükséges műtárgykörnyezet biztosítása.

A restaurátor műhelyében hosszasan időzik egy tárgy. A tisztítás vagy a feltárás munkafolyamatai során lehetőség nyílik alaposan megismerni a műtárgyat, ezért az állapotáról, a rajta megfigyelhető apró jelekről legpontosabban az azzal foglalkozó szakember tud eligazítást adni. Ezek az olykor szabad szemmel nem látható nyomok a műtárgy készítés-technikájára utalhatnak, de elvezethetnek a mesterhez vagy műhelyhez is, ahol a mű készült.

A fototechnikai vizsgálatokról

A festmények tudományos igényű vizsgálatához felállítható egy rutin-vizsgálati sor, melynek első lépcsője a fototechnikai vizsgálatok.¹ A műtárgyat különböző hullámhosszúságú sugarakkal világítjuk meg, majd felvételeket készítünk az adott körülmények között (surló fény; infravörös; ultraibolya; röntgen). A fototechnikai vizsgálatokhoz természetesen hozzátartozik a kapott kép kiértékelése is. Az elemzés során szemléljük a műtárgyat alkotó anyagokra jellemző fizikai tulajdonságokat, sajátosságokat, megállapításokat teszünk, majd ezek alapján kíséreljük meg leszűkíteni azokat egy-egy anyagcsoportra.

Így tehát vizsgáljuk a festékréteg **ultraibolya** sugárzásban kialakuló lumineszcenciáját (Orbán 2016), az adott festékpigmentek reflexióját és annak elnyelését. A felvételek alapján feltételeken² következtethetünk a pigmentet alkotó elemekre (réz, vas, ólom, stb) vagy kötőanyagokra (fehérje, olaj), szikkatívkokra,³ kezelőanyagokra, lakkokra, ragasztóanyagokra és így tovább.

A fent említett **UV lumineszcens** felvételek főként a felszínen megtalálható anyagokra, az **infravörös reflexiós** felvételek a mélyebb rétegek kimutatására alkalmasak. A visszaverődő infravörös sugarak rögzítésével vizsgálhatóvá válnak az alárajzok, az átfestések, szaknyelven a pentimentók – vagyis a festési folyamat közben a festő saját kezű változtatásai –, a festékréteg hiányai, repedésháló és a szignók. Továbbá az infrafelvételekkel

alátámasztható a műtárgyalkotó pigment anyagi összetételére vonatkozó információ is (Kriston 2002).

A **röntgen-radiográfias felvétel** esetében a sugáryengítést figyeljük. Ez a vizsgálati módszer a periódusos rendszer nagyobb rendszámú elemeit tartalmazó festékek használatát, illetve a hordozó szerkezetét tárja elénk (szobor esetén csapolás helyeit, módját, szögeléseket).

Az említett példák mellett még számos vizsgálati módszer ismert, amelyre ebben az összefoglalásban nem térek ki.

A különböző hullámhosszokon rögzített anyagok egymással való összevetése elengedhetetlen a pontos anyagvizsgálati eredmény megállapításához. A kapott információkat kiegészíthetik, illetve lezárhatják a mikroszkópos vizsgálatok és mikro-kémiai tesztek. A tárgyról kialakított teljesebb kutatáshoz elengedhetetlen a nagy művészettörténeti stíluskorszakok ismerete,⁴ a művészettörténeti és proveniencia kutatás.

A polarizált fénymikroszkópos vizsgálatokról

Az alkotások festékrétegéből vett mintából keresztmetszet-csiszolatot⁵ készítünk, és ezt polarizációs fénymikroszkóp alatt vizsgáljuk, nagyságrendileg **100µm–1µm** tartományban. (Ez 100-szoros és 1000-szeres nagyítást jelent.) A keresztmetszet-vizsgálat alapján következtethetünk a festő festéstechnikájára, az alapozó és festékréteg összetételére (pigmentek, töltőanyagok, kötőanyagok). Az eredeti rétegtől eltérő későbbi átfestések általában jól elkülöníthetők (Galambos 2007).

A múzeumi gyakorlat során érdemes mintát venni a fontosabb művekből, a későbbi vizsgálatok céljából. A vizsgálat ugyan hosszadalmas és költséges, de a mintavétel lehetőséget biztosít későbbi kutatásokhoz is. A mintavételhez elengedhetetlen a megfelelő dokumentálás.

Preparátumokon⁶ vizsgálhatók a festékpigmentek és a színezőanyagok szemcséi az optikai (kristályszerkezeti) jellegzetességek alapján. A történeti pigmentek egy része korhatározó,⁷ tehát alátámaszthatja az adott festékréteg készítés idejét, vagy cáfolhatja azt. Továbbá ezzel a technikával vizsgálható a vászon (len, kender, juta, pamut) és a fa hordozó fajtája, és a fa kivágásának éve.⁸ Ez a természetes keletkezésű ásványok esetében kevésbé, a mesterséges pigmenteknél meghatározóbb lehet (Galambos & Vihart 2013).

A restaurátori vizsgálatok sorába sorolható a színezéses és operációs- vagy sztereomikroszkóp alatt végzett mikrokémiai teszt,⁹ a mintacsiszolatok anyagát pedig megszínezéssel mutatjuk ki. A vizsgálati sor vége az elemanalitika (EDS; EDX; SEM; XRF analízis, Raman spektroszkópia; FTIR), amely nagyműszerekkel végezhető az erre szakosodott intézményekben.

Digitalizálás és az informatika nyújtotta lehetőségek

A restaurátori beavatkozások előtt ajánlott a tárgy dokumentálása, mely már egyértelmű módon digitális tükörreflexes fényképezőgéppel történik, amely önmagában a digitalizálás része. A kutatás során felszínre került információk összegzéseként készülhet digitális rekonstrukció. A rekonstrukció lehetővé teszi, hogy a műtárgyba egyébként meg nem engedett beavatkozásokat is megjeleníthessünk. Átfestés vagy kiegészítés helyett akár egy digitális fényképen való retusálás érzékeltetheti a tárgy bemutatni kívánt állapotát.

Digitális bevitel

A fotó készítésével kapcsolatos legfőbb elvárás a színhelyesség, a torzításmentes leképezés és a megfelelő felbontás. A digitális rekonstrukció készítése során használhatóak olyan eszközök, melyek a színhelyességet biztosítják (monitorkalibrálás, színskála használata fényképezésnél, számítógépes utómunka). A beviteli eszközök is különfélék lehetnek, a műtárgy méretétől, jellegétől függően (szkenner, digitális rajztábla, fényképezőgép, 3D szkennerek).

A rekonstrukció felhasználható nyomtatott formában kiadványok, tablók, vagy a kiállításon látható magyarázó

rajzok és informatív jellegű szórólapok formájában.¹⁰ A nyomtatás három dimenziós látványban is történhet: egy rekonstrukció vagy reprodukció gyártása esetén is használható. Ebben az esetben a képnek 3D-s tárgy egyszerű és pontos színrekonstrukciója a háromdimenziós tárgyra történő rákasírozással érhető el. Ez a technika jól alkalmazható reprodukció készítésénél. A vektorgrafikus programokban megrajzolt motívumok a múzeum kiadványos boltjában értékesíthető táskák, füzetek, pólók vagy dísz tárgyak területén használható fel.

A **fényfestést** (project mapping-et) elsősorban épületeknél használják: a népszerűsítő formáit ismerjük, elterjedt szórakoztatási formája az „environment art”-nak. A fényfestés ideiglenes és visszavonható, könnyen alakítható és újragondolható technikája illeszkedik a hagyományos retussal szemben megfogalmazott elvárásokhoz. A festmény megérintése nélküli színekorekciót tesz lehetővé. A digitális rekonstrukció opcionális felhasználási területe a fényfestés.

Ennek lényege, hogy egy projektor a műtárgyra vetíti a digitális rekonstrukciót. A tárgyon így érzékelhetővé válik az általunk feltételezett eredeti állapot, a színek újra hasonlóan élénken lesznek láthatók. E módszert olyan esetben lehet használni, amikor technikai vagy etikai okokból nem lehet visszaállítani a műtárgy eredeti koloritját.

Mark Rothko festő Harvard-i műveinek kiállításban való bemutatásában (Harvard Art Museums 2014), illetve a spanyolországi Taüll városka román stílusú templomának falfestményei rekonstruálásánál találhatunk példát a fényfestés restaurátori gyakorlatára.

Az Észak-Spanyolországban álló 12. századi templom főoltárának Pantokrátor Krisztust ábrázoló freskó együtteséről készült rekonstrukció. A falképet műtárgyvédelmi okokból leválasztották, majd múzeumi környezetbe helyezték. A leválasztás előtt 3D lézer szkenneléssel rögzítették, mellyel a templombelső teréről egy virtuális (látszólagos) modellt hoztak létre. A munkálatokat a nagy felbontásban rögzített képek alapján történő digitális retusálás és teljes kiegészítés követte. A mai napig látogatható belső térben fényfestés idézi föl a freskó eredeti megjelenését.¹¹

A háromdimenziós digitális rekonstrukció bemutatási lehetőségei

A 3D-s rekonstrukció megjelenítése megvalósítható valódi térben (3D nyomtatás), virtuális térben történő vizuális bemutatással (VR szemüveg) és a két megoldástól eltérő projektálással (DomeLab, Cave; DIVE). Közvetlen változatai lehetnek a számítógépes játékokhoz hasonló felhasználóként működtethető rendszerek, illetve kevésbé interaktív a videó vagy film formában megjelenített (animált) összeállítások.

DomeLab

A kínai Mokao-barlangban található 1500 éves buddhista falfestmények az UNESCO által felsorolt világörökség részét képezik. Az időjárási viszonyok és a turizmus miatt a különösen veszélyeztetett kulturális emlékek csoportjába kerültek, ezért a barlang ma már nem látogatható. A barlangbelső lézerszkennelése és ultra-nagy felbontású fényképezőgépek segítségével digitalizálták.

A falfestményekről készült nagy felbontású képet - egy Ausztráliában kifejlesztett technika segítségével - vetítik a kupola alakú vászonra. A látogatóknak ekképpen magával ragadó élményben lehet részük, segítve a műemlék értelmezését és egyben a kulturális örökség folyamatos megőrzését is (Kenderdine 2015).

Az **immerzív technológia** az latin 'immersio', vagyis bemenés szóból ered. Ez egy rekonstruált „vízió”-ba történő belépésre utal, a „cyber” tér segítségével. Szimulációs környezetet hoznak létre a műtárgy eredeti környezetéről a feltárt részek és a begyűjtött kutatási adatok alapján. A látogató ebbe helyezkedik bele látszólagosan. Többféle megoldásokkal hathatnak a térérzékelésre: hatalmas kivetítőkkel, a virtuális valóság megjelenítésére fejlesztett VR szemüveg (virtual reality) használatával, illetve tabletek segítségével (Kenderdine 2015). A virtuális térbe belépő látogató kapcsolatba tud kerülni a térben fellelhető elemekkel, ott tetszőleges helyre nézhet, mozoghat. A digitális tartalmak hátránya, hogy sérülékenysége miatt hosszú távú eltárolása kiszámíthatatlan.

Oktatás

„**Digitális témahét**”. A digitális témahét a 2018. év egyik témája volt a közgyűjtemények digitális tartalmainak megjelenítésére. A hét a pedagógusok felkészülését célozta meg, segédanyagok, projektötletek, technológiai ismeretek bővítése útján. Ebben részt vett a Magyar Nemzeti Digitális Archívum, a Szabadtéri Néprajzi Múzeum, a Magyar Természettudományi Múzeum, a Műpa, Forum Hungaricum. A témahét egyik tézise szerint a digitális térben sokkal otthonosabban mozog az ún. Y és Z nemzedék, ezért ebben a környezetben jobb lehetőség adódik a fiatal csoport megszólítására, oktatására.

Példák az internetes gyűjteményi bemutatásra, népszerűsítésre

A múzeum honlapjának bemutatása mellett további lehetőséget nyújt a múzeumi gyűjtemény megismertetésére, népszerűsítésére a **Daily Art**. Ez egy okostelefonra letölthető telefonos alkalmazás, amely minden nap ismerteti egy festményt, rövid leírással, jó felbontású képpel.

Google Earth, Google Art Project

A google art project 2011 óta működő kulturális szolgáltatás, mely a Google és tizenhét nemzetközi múzeum együttműködésével indult. Szerepel köztük a Tate Gallery (London), a Metropolitan Museum of Art (New York) és az Uffizi (Firenze) is. Célja, hogy minél szélesebb körben mutassa be a művészeti gyűjtemények kiemelkedő darabjait. A projekt felhasználói a résztvevő múzeumok galériáit virtuális módon képesek megtekinteni, azokból virtuális gyűjteményeket állíthatnak össze, illetve a „Walk-through” funkcióval járhatják be a múzeumtereket (Google é.n.).

Beyoncé és Jay-Z amerikai zenész páros a Louvre-ban készített egy klipet a múzeum népszerűsítésének céljából, ennek hatására a fiatalabb korosztályokban megugrott a múzeumlátogatások száma. A Louvre-ban külön tematikus körbevezetés választható a klipben szereplő festmények meglátogatására (Louvre é.n.).

A kurátor megválasztásával is be lehet csalogatni a látogatót a múzeumba, ha elég közkedvelt személyt sikerül felkérni erre a feladatra. Wes Anderson filmrendező a feleségével, Juman Malouf grafikusművésszel a bécsi Kunsthistorisches Múzeumban rendezett sajátos hangvételő, sikeres kiállítást 2018-ban (Kunsthistorisches Museum 2018).

- Galambos, Éva (2007): A restaurátori vizsgálatok és egyéb tudományterületek kapcsolata. A szerves pigmentek polarizációs mikroszkópos vizsgálatának szerepe. DLA értekezés. Budapest: Magyar Képzőművészeti Egyetem, 7. p.
- Galambos, Éva & Vihart, Anna (2013): Pigmentum, az első magyar nyelven elérhető, digitális, a szerves pigmenteket ismertető és rendszerező „pigment-könyvtár. Elérhető: www.pigmentum.hu Letöltés időpontja: 2020. május 22.
- Google (é.n.): Museum Views. Elérhető: <https://artsandculture.google.com/project/streetviews> Letöltés időpontja: 2020. május 25.
- Kenderdine, Sarah (2015): Cave Dome. Elérhető: <https://sarahkenderdine.info/installations-and-curated-exhibitions/cave-dome> Letöltés időpontja: 2020. január 20.
- Kenderdine, Sarah (2015): Pura Land Unwired. Elérhető: <https://sarahkenderdine.info/installations-and-curated-exhibitions/pure-land-unwired> Letöltés időpontja: 2020. január 20.
- Kriston, László (2002): A műtárgyvizsgálatok alapjai. Egyetemi jegyzet. Budapest: Magyar Képzőművészeti Egyetem, 117-120. p.
- Kunsthistorisches Museum (2018): Spitzmaus Mummy in a Coffin and other Treasures. Wes Anderson and Juman Malouf. Elérhető: <https://www.khm.at/en/visit/exhibitions/2019/wesandersonandjumanmalouf2018/> Letöltés időpontja: 2020. január 20.
- Louvre (é.n.): JAY-Z and Beyoncé at the Louvre. Thematic trail. Elérhető: <https://www.louvre.fr/en/routes/jay-z-and-beyonce-louvre> Letöltés időpontja: 2020. január 20.
- Orbán, Edina (2016): UV-reflexió, UV-lumineszcens vizsgálatok alkalmazása a festmény-restaurálásban. Szakdolgozat. Budapest: Magyar Képzőművészeti Egyetem, Restaurátor Tanszék, 9. p.
- Projectionmapping.org (é.n.): Saint Clément de Taüll. First Permanent Projection Mapped Church. Elérhető: <http://projection-mapping.org/mapping-saint-climent-de-taull> Letöltés időpontja: 2020. május 25.
- Rothko, Mark (2014): Harvard Murals. Elérhető: <https://www.harvardartmuseums.org/visit/exhibitions/4768/mark-rothkos-harvard-murals> Letöltés időpontja: 2020. január 20.

- ¹ Részét képezi a Magyar Képzőművészeti Egyetem tananyagának a gyakorlatba átültetése folyamatos fejlesztőmunkával, eszközök beszerzésével lehetséges.
- ² Az adott anyag teljes pontossággal szigorú kritériumok között állapítható meg kémiai kizárásos alapon mikrokémiai tesztekkel vagy nagyműszeres elemanalitikai vizsgálatokkal.
- ³ Az olaj száradását gyorsító adalékanyagok, pigmentek.
- ⁴ A művészek vagy műhelyek festéstechnikái változtak, évszázadokra és évtizedekre lebontva, más-más anyagokat használtak. Előfordul, hogy egy korszakhoz társítható egy jellemző festéstechnikai gyakorlat. A tojástempéra technikát például itáliai trecentóban használták; a barokk festmények jellegzetes aláfestések és hasonló színekből építkeztek; az impresszionista festészet a modern tubusos festékek megjelenésének időszakában.
- ⁵ A minta mérete a milliméter töredéke, műgyantába ágyazva, polírozva vizsgálható, rásós fényben.
- ⁶ Két vékony üveglap (tárgylemez és fedőlemez) közé kanadabalzsamba ágyazott, szétmorzsolts pigmenteket átmenősugaras vizsgálattal tanulmányozhatjuk.
- ⁷ Kormeghatározó kék pigmentek, a teljesség igénye nélkül: Poroszkék (1704); Kobaltkék (1785,1804); Cölinkék (1789; 1860), Mangánkék (1860,1935) forrás: pigmentum.hu; 2020.01.20.
- ⁸ A dendrokronológia tudományterülete a vizsgált fa alapanyagot az évgűrök alapján nagy pontossággal segít időtávlalban elhelyezni.
- ⁹ Leggyakrabban használt tesztek: savteszt, fehérjateszt, kalciumteszt, ólomteszt.
- ¹⁰ A nyomtatók CMYK (C=cián, M=magenta, Y=yellow, K=black) színrendszert használnak, additív színkeveréssel dolgoznak. Tehát egy színt a négy alapszínből kevernek ki apró pöttyök – a pixeleknek megfelelő raszterek – segítségével. Ennek a nyomdai előkészítés lépésénél van jelentősége.
- ¹¹ Az eredeti freskót egy szórakoztató zenés animált fényfestéssel mutatják be: <http://projection-mapping.org/mapping-saint-climent-de-taull>

1. sz. kép: Normál és UV lumineszcens felvétel. Az UV lumineszcens felvételen pigment maradványok lumineszcenciája miatt láthatóvá válnak olyan részletek, amelyek a normál megvilágításban már nem felfedezhetők, például a szakáll aprólékos fehér ecsetvonásai. Ismeretlen orosz festő: Szent Miklós ikon, 19. sz. második fele; magántulajdon. A szerző felvétele, 2018.

2. sz. kép: Normál felvétel (kész állapot) és infrafelvétel (átvételi állapot), melyen a mélyebb rétegekben lévő alárajzok és az alapozó repedéshálója tárul fel. Ismeretlen orosz festő: Szent Miklós ikon 19. sz. második fele; magántulajdon. A szerző felvétele, 2018.

3. sz. kép: Normál és infra felvétel; Ismeretlen itáliai festő: Szentháromság szentekkel, Belvárosi ferences templom, Budapest. Az infrafelvételen a szerzetes ruhájánál láthatók későbbi javítgatások, melyek sötéten jelennek meg. Ennek az eredetitől eltérő összetételű festék az oka. Pentimento is megfigyelhető a jobb alsó férfifejnél. A szerző felvétele, 2016.

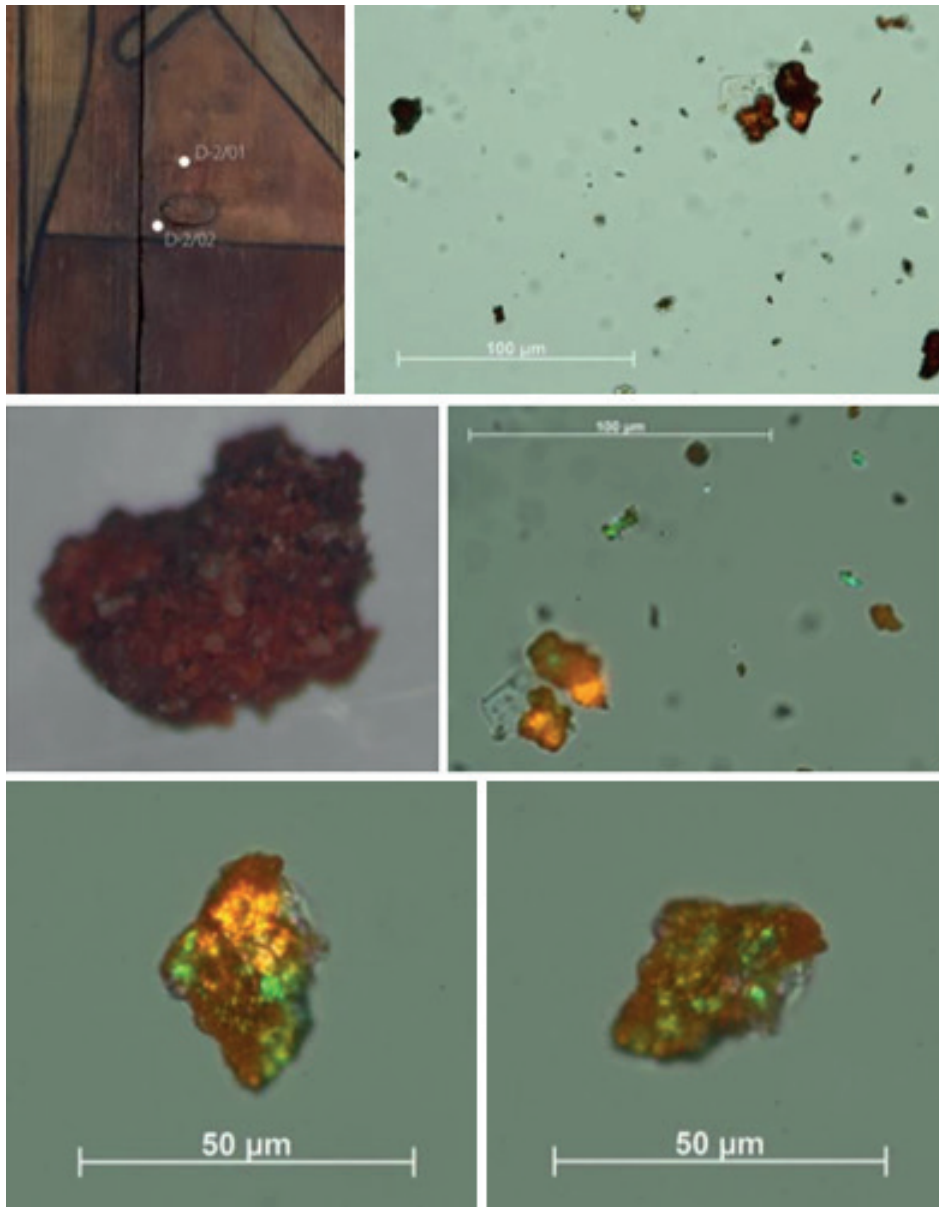

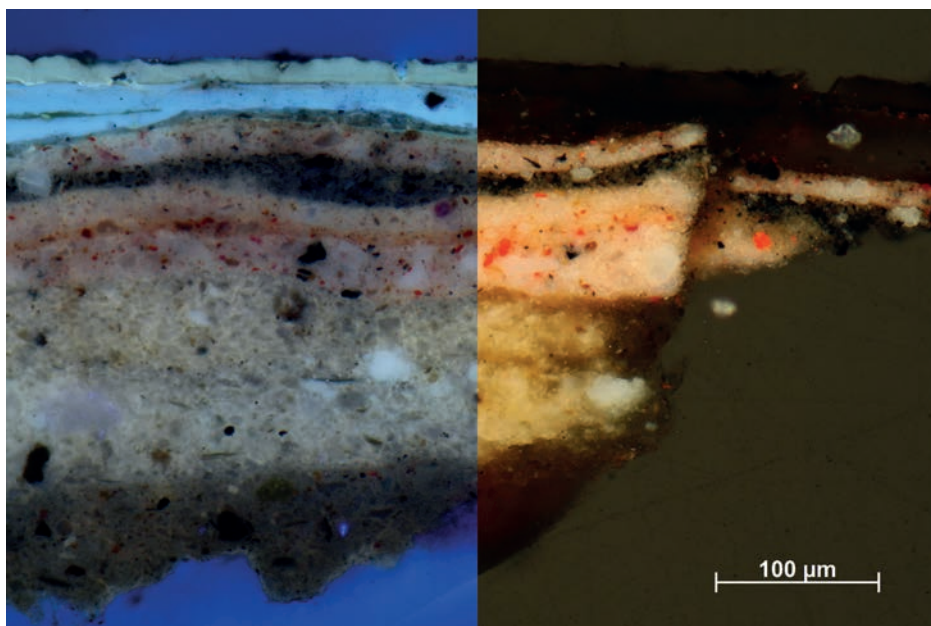
4. sz. kép: Giorgio Vasari: Annyali üdvözlés, Móra Ferenc Múzeum. UV felvétel. A felvételen érzékelhető a sárgán megjelenő lakk és a kékesen lumineszkáló feltárt részek közötti különbség, illetve a hiányok is jól kivehetők. A fehérrel festett részek erőteljes lumineszcenciát mutatnak. ©Fotó: Móra Ferenc múzeum, Szabó Tamás–Fáy András, 2014.

5. sz. kép: Ismeretlen itáliai mester: Szentháromság szentekkel részlet, normál felvétel a feltárt állapotról és röntgen-radiográfiás felvétel. Erre az alakra csak a röntgen-radiográfiás felvétel kiértékelése során derül fény, mert vastag átfestés réteg borította. A részlet kép donátorát ábrázolja. ©Fotó: Horváth Máttyás, 2016.

6. sz. kép: Az Ádámosi kazettás famennyezetből vett 11. k D-2, 2 számú minta mikroszkópos vizsgálata. (63x obj, keresztezett polarizátor-analizátor állásban). A szemcsék fénytörési és morfológiai sajátosságai alapján megállapítható, hogy a vizsgált vörös pigment szemcse Minium. A szerző felvétele, 2019.

7. sz. kép: Keresztmetszet-csiszolat mikroszkopikus képe (UV, polarizált, ráeső-fényes felvétel, 20x obj.). A mintán két lakk-, négy festék- és három alapozóréteg figyelhető meg. Ebből következtethetünk arra, hogy a festő hogy alakította a festményt, mikor a bőrszínt festette. Ismeretlen itáliai mester: Szentháromság szentekkel. ©Fotó: MKE, 2016.

8. sz. kép: A knósszoszi palota CGI rekonstrukciója. A készítéshez felhasznált programok: Maya; Photoshop; Substance Painter; Unity. Varró Diána munkája, 2018.

9. sz. kép: Az Ádámosi famennyezet egy kazettájának fotója és az arról készült rekonstrukció (felhasznált programok: Photoshop). ©Fotó: MNG, a rekonstrukció a szerző munkája, 2019.

10. sz. kép: Albrecht Dürer: Füüdözök, metszet, MFM Normál felvétel, infravörös felvétel (1200 nm), UV-lumineszcens felvétel, surlófényes felvétel, vegyes felvételi móddal készült felvétel (transzmissziós és surlófényes derítés). A metszetről készült felvételek alapján felmérhető a műtárgy állapota, és könnyebben összeállítható a restaurálási terv. A transzmissziós felvételen (a műalkotás látható fényel történő átvilágítása) megfigyelhető a papír hordozó hiányai, a rajta lévő szennyeződések, illetve a festékréteg vastagsága és épsége. ©Fotó: Szabó Tamás és Fáy András.

Restoration and digitization. Paint layer tests which can be performed by restorers

Rebeka Tiszai

The aim of the restoration activity is to protect the slice of the work of art, in our cultural heritage, and to preserve it in the material of the objects. In addition to its history, the painting carries the information which is typical of its age. The importance of restoration studies lies in researching this information. With the help of scientific research methods we can get an answer to the question of the artifact component painting pigments and binders, the painting technique. This process includes, for example, photographing the artefact at different wavelengths, performing microscopic examinations of cross-sectional abrasions, performing microchemical tests and performing large-scale instrumental examinations. In addition to illustrating the tools and procedures used for the research with concrete examples, I also cover the problem of digital reconstruction. The path of the work of art leads from the restorer's workshop to its placement in the showrooms, which can also take place digitally.

Ki volt a város csöndes, „nem sokba kerülő cselédje”? Így lett Szegedből optimista város

Bakos András*

* Szegedi Tudományegyetem

Kulcsszavak

Szeged
Szeged története
helytörténet
recenzió
A szegediség változásai

History of Szeged
local history, review
The Changing Centuries of Szeged

Absztrakt

A kubista szobrász levelet ír Párizsból a szülővárosának arról, hogy az éhhalál környékezi, Szeged pedig ösztöndíjat küld neki – ilyen világra nyit ablakot *A szegediség változásai* című könyv, amelyben többek közt történészek, szociológusok írnak Szegedről, mint lakóhelyről és közösségről. Kiderül a kötetből, miben hasonlított a szegedi vár a párizsi Bastille-ra, milyen volt az a kor, amelyben hatalomhű és néppárti katolikus papok is szolgáltak Szegeden, továbbá mi a közös az 1728-as boszorkánypörben és a mai összeesküvés-elméletekben.

Hegedűs Anita – Medgyesi Konstantin (szerk.) (2020): *A szegediség változásai*. Szeged: Móra Ferenc Múzeum.

Ötven éven belül két katasztrófát élt át Szeged, de a nagyárvíznek és a trianoni döntésnek is lettek pozitív következményei – ilyen nézőpontból közelít Romsics Ignác írása a város történetéhez *A szegediség változásai* címmel idén megjelent tanulmánykötetben. A Hegedűs Anita és Medgyesi Konstantin által szerkesztett könyv a Szeged 300 ünnepségsorozat keretében tavaly megtartott múzeumi konferencia előadásainak írott változatát közli.

Több tudomány képviselői foglalják össze, hogy Szeged mint lakóhely és közösség milyen sajátos vonásokat őriz, ezek hogyan változtak az évszázadok során. Romsics Ignác arra emlékeztet, hogy az árvíznek hosszú távon csak pozitív következményei lettek. A határhúzással pedig Szeged valóban elveszítette déli vonzáskörzetét, piacának egy részét, malomiparának hátterét. Viszont ide került a püspökség székhelye, ide menekült a kolozsvári egyetem, és a következő évtizedekben további felsőoktatási intézményekkel gyarapodva újfajta fejlődés központja lett a város. A történész nem vállalkozik arra, hogy a rendszerváltás óta eltelt időt – amely már hosszabb, mint a Horthy-korszak volt – értékelje. Csak megállapítja: a város mindig akkor gyarapodott, amikor a helybeliek képesek voltak a konszenzusra.

Szeged fejlődése különbözik az európai városokétól abban, hogy korábbi építészeti öröksége az árvízzel szinte teljesen elpusztult. A belváros képe viszont a nagy európai városrekonstrukciók megoldásait tükrözi, így mégis sok az érdekes párhuzam – állapítja meg Tomka Béla. Értékelése szerint Budapest a 20. században a vidéki városok fölé nőtt. A rendszerváltás után „a vidéki városok funkcióikat tekintve kezdtek emancipálódni”, a 2010 utáni időszakban a közigazgatásban, „majd a gazdaságban is megindult recentralizáció azonban ismét Budapest helyzetét erősítette a vidéki városokkal szemben.”

Az valamennyire köztudott, hogy az európai, keresztény kultúra fönntmaradása a török megszállás idején a ferences barátoknak köszönhető Szegeden. Abba, hogy aztán hányféle érdek, szempont együttélése jellemezte a mindennapokat, csak a katolikusok világán belül, Máté-Tóth András és Mezey András írása ad betekintést. A Szegedre települő piaristákra például féltékenyek voltak az alsóvárosi barátok, nem szerette őket a csanádi

káptalan, és a császár embere, a várkaplán is a nép papjait látta bennük. Az 1728. július 23-án lezajlott nagy boszorkánypörrel a két szerző megállapítja, „a város akkori népi hitvilágának szerves részét alkotta az ördögbe vetett hit, s a privát és a közösségi tragédiákért az ördögöt és a vele cimborálókat tették felelőssé. Ez a hagyomány – nem csak Szeged városában – a mai napig tovább él, s a politikai kultúra hanyatlásával párhuzamosan erősödnek az összeesküvés-elméletek, bűnbak kijelölések és a virtuális karaktergyilkosságok.”

Megbecsülik, elismerik, csak közben éhen hal – írta haza Csáky József szobrász 1912-ben. A levelet a Délmagyarország közölte, a város pedig ösztöndíjjal segítette a Párizsban dolgozó művészt. A függetlenek 1914-es párizsi kiállításáról beszámolva egy másik magyar újság, a Magyarország tudósítója meg is említi Csáky szobrát és az alkotót, aki „Szeged város ösztöndíjából műveli itt a kubizmust”. Nátyi Róbert tanulmánya Csáky mellett jó néhány szegedi kötődésű alkotó egyéniségre hívja föl a figyelmet, fölvezet, hányfelé vezettek izgalmas életutak innen. A kötet közli a legismertebb magyar avantgárd művész, Moholy-Nagy Juhász Gyula-portróját, és képet kapunk arról, hogyan segítette Juhász Gyula a helyi képzőművészeket a nyilvánosság erejével. Szintén Juhász Gyula, csak fiatalabb korában, 1906-ban azt állítja, hogy Szegednek nincs, nem is volt irodalma, sem irodalmi vonzereje – ahogy Bíró-Balogh Tamásnak az írók, költők és Szeged kölcsönhatását ismertető írása idézi. Juhász nem vett tudomást kortársairól, Móra Ferencről, Tömörkény Istvánról, akik az élvonalhoz tartoztak, és ragaszkodtak is a városhoz. Valóban, sokak számára lett „feltételes megállóhely” Szeged, és ma is sokan csak az egyetemi tanulmányaik idejére maradnak, ahogyan egykor Radnóti Miklós. Azért mégis sokat adnak a városnak, és kapnak is tőle. Létezik Szeged-regény, ilyen Temesi Ferencről a Por, Darvasi Lászlótól a Virágzabálók, Szilasi Lászlótól A harmadik híd és Szeged-regény Grecsó Krisztián tavaly megjelent Verája is.

Szegedi időszámítás is létezik – legalábbis Marjanucz László Szeged leghosszabb évszázadaként mutatja be a tizennyolcadikat, amelyet 1686-tól, a török alóli fölszabadulástól számít 1808-ig, az új tanácsháza elkészültéig. A magyar történelmet tárgyaló órákról ebből az időszakból a Rákóczi-szabadságharc és Mária Terézia uralkodására emlékezünk, Szegeden ez idő tájt a legfontosabb esemény a szabad királyi jogállás visszaszerzése volt. A tanács és a polgárok közössége mint valóságos nemesi személy, földeket birtokolhatott, és királyi meghívást kapott az országgyűlésbe. Az, hogy a megyegyűlés székhelye főúri érdekből Szegvárra került, rosszlehetett, de Szeged ehhez már hozzászólt: mint Marjanucz László fogalmaz, „a maga emberségéből volt kénytelen a török hódoltság kényszerű mulasztásait helyrehozni, egyben a művelődés korszerű formáit meggyökereztetni”.

Arra is jó okuk volt a szegedieknek, hogy miközben számos település a 19. és 20. század fordulóján mint műemléket kezdte védeni középkori várát, Szegeden alig várták, hogy 1882-re megszabadulhassanak a hatszáz éves „patkányfészekről”. Horváth Ferencnek az építmény sorsát tárgyaló írásából kiderül: a város lakói rosszul ismerték az erődítmény történetét, útban is volt a belváros közepén, ám leginkább az szólt ellene, hogy a török időkben, majd utána végig a városi életet megnyomorító, jogokat nyirbáló hatalom képviselője székelt benne. Az utolsó száz évében pedig börtön volt, mint a Bastille Párizsban, vétlen embereket is bezártak oda.

Bibó István sem ártott, mégis szállka lett a hatalom szemében. A második világháború után, 1946-tól alig négy jó éve lehetett, amikor kiteljesedhetett, dolgozhatott, taníthatott Szegeden a jogi karon alkotmánytant és közigazgatást. 1950-ben már el is távolították, nem publikálhatott és nem is taníthatott. A rövid, munkával teli időszakról, a Szegedhez fűződő kapcsolatáról és a Bibó-reneszánsz kezdetéről ír Balog Iván a kötetben. A Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma is jobb sorsra érdemes szerveződés volt, ahogy Lencsés Gyula tanulmánya bemutatja. Mindössze 1932-től 1937-ig működött. Igényes és szép kiállítású könyveket tett le az asztalra, dudari falukutató munkája révén pedig az empirikus társadalomismeret fontos európai intézménye, a londoni Institute of Sociology lett a partnere. Az angolokkal közös kutatómunka folytatódott volna, ha nem tör ki a második világháború. Az intézményes kapcsolatnak vége lett, de a személyes szálak nem szakadtak el: Buday György grafikusművészt angliai beilleszkedésében a dudari kutatás résztvevői segítették.

Azt az éles váltást, amely a város arculatában bekövetkezett, az árvíz előtti, földszintes vagy legfölbjebb egyemeletes házak és az eklektikus paloták világa között, Tóth István áttekintése érzékelteti. Sorra veszi, hogyan épültek föl a mai városképet is meghatározó házak, amelyek többségében ma is bárki megfordulhat, ha hivatalos ügyet intéz, beül ebédelni, vagy a bíróságon akad dolga. Érdemes végigjárni az ötvenhatos forradalom szegedi helyszíneit is, ezt bele lehet sűríteni másfél órába. Az idegenvezető mondandója lehet érdekes úgy is, hogy tárgyilagos és objektív marad – írja Nyéki Tamás. Ő 2006-ban, a forradalom ötvenedik évfordulóján olyan sétákat vezethetett,

amelyek egy-egy állomásán az akkori tüntetők közül is jelen volt valaki, megosztva a jelenlévőkkel élményeit. Az írás kitér arra, mennyi emléktábla, szobor, emlékmű készült a rendszerváltás óta, és emlékeztet: az 1956 és '89 között fennállt rendszer is létrehozta a maga emlékhelyeit. Bár az ellentmondásos viszonyulás miatt ezeknél többnyire zárt rendezvényeken koszorúztak, 1989-ig. A Délmagyarország a november 4-i megemlékezésekről 1986-ig tudósított, azután már nem.

A szegedi közgondolkodásra, szellemi arculatra igazán három ember volt nagy hatással a 20. században: Klebelsberg Kunó, Szent-Györgyi Albert és Móra Ferenc. A Nobel-díjas tudós és az író történetesen jó barátságban volt – erről és Móra Ferenc sajátos szegedi kötődéséről szól Medgyesi Konstantin munkája. Amint a szerzőt, úgy a kortársait is elsősorban emberségével nyerte meg Szeged városának tisztességes, csöndes és „nem sokba kerülő cselédje”. Első szegedi tartózkodása idején, az állásinterjú napján, hogy hasznosan töltse el a félegyházi vonat indulásáig hátrelévő időt, kiment a Széchenyi térre, megnézve magának a várost, ott pedig elővette és megette az édesanyjától kapott szelet kenyeret. Nagyon alaposan, a mélyrétegekig megismerte Szegedet és környékét, kiderítette, nem is itt égettek utoljára boszorkányt Magyarországon. Háromszor is lett volna alkalma arra, hogy jobb állásért elhagyja Szegedet, de maradt: nem akart a Magyar Hírlap főszerkesztője lenni, sem féléves tanulmányi szabadsággal a vidéki múzeumokat főigazgatni. Jellemző, hogy amikor díszdoktori címet kapott az egyetemről, a beszédben félegyházinak mondta magát – de az is árulkodó, hogy idegenben járva mindent szegedi élményeihez hasonlított, a bécsi autóforgalom hangját is, ami csöndesebb, mint az itthoni. Lehet, ez még most is így van.

A szegediség változásai

Who was the city's quiet, "low-cost servant"? This is how Szeged became an optimistic city

András Bakos

The Cubist sculptor writes a letter from Paris to his hometown about starvation and Szeged sends him a scholarship - the book *The Changing Centuries of Szeged* opens a window to this world. In the book, historians, sociologists and other researchers write about Szeged as a community and as a place to live. The volume shows how the castle of Szeged resembled the Bastille in Paris, what was the age in which power-loyal and Populist Catholic priests served in Szeged, and what the witch trial in 1728 and today's conspiracy theories had in common.